Vol.2
Second Edition

ฉบับที่ 2 : กรกฎาคม 2565

แอฟริกัน เท่าทันข่าวลวง
ผู้สูงอายุญี่ปุ่น เขาส่งสวัสดีวันจันทร์กันไหมนะ?
กาลามสูตร ศาสตร์แห่งการรู้ทันสื่อจากชมพูทวีป

ICEM
Intelligence Center for Elderly Media Literacy
E-Bulletin

การ รู้เท่าทันสื่อ นานาชาติ

International Media literacy

EDITOR'S TALK

E-Bulletin ฉบับนี้เป็นการนำเสนอ **"การรู้เท่าทันสื่อนานาชาติ"** ทำให้เห็นว่าประเทศต่าง ๆ กำลังเผชิญภัยคุกคามจากข่าวลวงกันอย่างถ้วนทั่วโดยมีผู้สูงอายุเป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ความน่าสนใจอยู่ที่แต่ละประเทศให้ความสำคัญต่อปัญหาที่เกิดขึ้นมากน้อยเพียงใด และใช้วิธีการป้องกันอย่างไร

บทความแรก **"การให้ความช่วยเหลือและบริการด้านอิเล็กทรอนิกส์แก่ผู้สูงอายุในสหราชอาณาจักรและสเปน"** โดย ณรงเดช พันธะพุมมี ชี้ให้เห็นว่าทั้งสองประเทศมีจำนวนผู้สูงอายุมากขึ้น ควบคู่ไปกับความก้าวหน้าอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีการสื่อสาร ซึ่งต่างให้ความสำคัญต่อปัญหาด้วยการจัดการบริการด้านอิเล็กทรอนิกส์ให้แก่ผู้สูงอายุในหลากหลายรูปแบบ นันทิยา ดวงภุมเมศ แสดงข้อค้นพบความสัมพันธ์ระหว่างผู้สูงอายุกับการใช้สื่อในบทความ **"ความสามารถในการใช้สื่อและการเข้าถึงการศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุออสเตรเลีย"** และรูปแบบการส่งเสริมการใช้สื่ออย่างปลอดภัยที่มีความหลากหลาย อาทิ จัดการเรียนการสอนในโรงเรียน จัดตั้งหน่วยงานพัฒนากลไกและเครื่องมือดูแลแพลทฟอร์มดิจิทัล จัดทำยุทธศาสตร์ชาติเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ และอื่น ๆ สิรินทร พิบูลภานุวัธน์ กับบทความ **"แอฟริกัน เท่าทันข่าวลวง"** ให้ภาพการใช้สื่อเป็นเครื่องมือแย่งชิงอำนาจทางการเมืองของประเทศต่าง ๆ ในทวีปแอฟริกาเกิดข่าวลวงทางการเมืองมากมาย และวิธีการป้องกันที่ใช้คือการมีหน่วยตรวจสอบข้อมูล Africa Check ทำหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องข่าว โดยทำงานกระจายอยู่ในประเทศต่าง ๆ ทั่วทั้งทวีป วราภรณ์ สืบวงศ์สุวรรณ์ เขียนบทความ **"ซีรีส์เกาหลี Soft Power ในสังคมผู้สูงอายุ"** ชี้ให้เห็นว่าซีรีส์หลายเรื่องแสดงการใช้ชีวิตของผู้สูงอายุ การถูกเอาเปรียบ ถูกหลอกลวง และวิธีการแก้ไขปัญหา ผู้สูงอายุชมซีรีส์เหล่านี้อย่างสนุกสนานและได้เรียนรู้การใช้ชีวิตแบบรู้เท่าทันสิ่งต่าง ๆ ไปพร้อมกัน ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ เริ่มต้นบทความ **"ผู้สูงอายุญี่ปุ่นเขาส่งสวัสดีวันจันทร์กันไหมนะ?"** ด้วยข้อสงสัยว่าผู้สูงอายุญี่ปุ่นและผู้สูงอายุไทยใช้สื่อแตกต่างกันหรือไม่ จึงค้นคว้าและนำเสนอข้อมูลเปรียบเทียบการใช้สื่อ รวมทั้งกลไกต่าง ๆ ที่ใช้ช่วยเหลือผู้สูงอายุ บทความปิดท้าย **"กาลามสูตร:ศาสตร์แห่งการเรียนรู้ทันสื่อจากชมพูทวีป"** โดย ธีรพงษ์ บุญรักษา แสดงให้เห็นว่าการเรียนรู้เท่าทันสื่อในกลุ่มประเทศชมพูทวีปมีมาตั้งแต่สมัยพุทธกาล พระพุทธเจ้าทรงเทศนาไว้ในพระสูตรที่เรียกกันว่ากาลามสูตร เป็นการให้รู้เท่าทันวิธีการสื่อสาร รู้จักสื่อ และที่สำคัญรู้จักตัวเอง

ประเทศต่าง ๆ กำลังเผชิญกับ ข่าวลวงข้อมูลเท็จที่เผยแพร่ผ่านสื่อโดยมักมีผู้สูงอายุเป็นเป้าหมาย จึงพยายามหาทางป้องกันด้วยการดำเนินงานในรูปแบบต่าง ๆ ทั้งโดยภาครัฐ ภาคประชาสังคม และภาคประชาชน การยกระดับความสำคัญ ความเอาจริงเอาจัง และความร่วมมือกันทุกภาคส่วนเป็นเรื่องสำคัญ การเรียนรู้เท่าทันสื่อและการฝึกฝนให้เป็นทักษะหนึ่งของชีวิตเป็นเรื่องจำเป็นที่ไม่อาจหลีกเลี่ยง เพื่อเปิดรับ ไตร่ตรอง และใช้สื่อทุกชนิดได้อย่างปลอดภัย

รศ.ดวงพร คำนูณวัฒน์
บรรณาธิการ/ที่ปรึกษากลุ่มวิจัยการสื่อสารเพื่อการพัฒนา
Email: lcdkn@hotmail.com

บรรณาธิการ รศ.ดวงพร คำนูณวัฒน์ **กองบรรณาธิการ** รศ. ดร.นันทิยา ดวงภุมเมศ, รศ. ดร.ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์ ผศ. ดร.ธีรพงษ์ บุญรักษา, ดร.สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, ดร.ณรงเดช พันธะพุมมี, อาจารย์วราภรณ์ สืบวงศ์สุวรรณ
ผู้ประสานงาน นางสาวประวีณ์นุช แสงสว่างธรรมมะ **ผู้ออกแบบ** นายจิรวรรษ อรรฆยเวที

CONTENTS:
สารบัญ

การให้ความช่วยเหลือและบริการด้านอิเล็กทรอนิกส์ แก่ผู้สูงอายุในสหราชอาณาจักรและสเปน 01

ความสามารถในการใช้สื่อและการเข้าถึงการศึกษา ด้านการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุออสเตรเลีย 05

แอฟริกัน เท่าทันข่าวลวง... 10

ซีรีส์เกาหลี Soft Power ในสังคมสูงอายุ 13

ผู้สูงอายุญี่ปุ่น เขาส่งสวัสดีวันจันทร์กันไหมนะ? 16

กาลามสูตร : ศาสตร์แห่งการรู้ทันสื่อจากชมพูทวีป 19

ฉบับที่ 2 : กรกฎาคม 2565

ICEM E-Bulletin

ฉบับที่ 1 : เดือนเมษายน 2565
ฉบับที่ 2 : เดือนกรกฎาคม 2565
ฉบับที่ 3 : เดือนตุลาคม 2565
ฉบับที่ 4 : เดือนมกราคม 2566

การให้ความช่วยเหลือและบริการ ด้านอิเล็กทรอนิกส์แก่ผู้สูงอายุ ในสหราชอาณาจักรและสเปน

ณรงเดช พันธะพุมมี

ประเทศในยุโรปสองประเทศที่มีอัตราการเพิ่มขึ้นของผู้สูงวัยในประเทศเป็นอันดับต้น ๆ ของทวีปคือ สหราชอาณาจักรกับสเปน ทว่าด้วยความพร้อมเทคโนโลยีที่พัฒนาก้าวไกล ตลอดจนรัฐบาลเล็งเห็นความสำคัญของประชากรกลุ่มนี้ ทำให้เกิดนโยบายด้านเทคโนโลยีต่าง ๆ มากมาย เพื่อทำให้คุณภาพชีวิตของผู้สูงวัยดียิ่งขึ้น ในบทความชิ้นนี้จะอธิบายถึงการสนับสนุนทางเทคโนโลยีที่น่าสนใจของทั้งสองประเทศ

ในอีก 10 ปีข้างหน้า มีการคาดการณ์ว่าจำนวนประชากรของสหราชอาณาจักรจะเพิ่มสูงขึ้นอีก 3 ล้านคน โดยจำนวนประชากรรวมคาดว่าจะเพิ่มขึ้นถึง 69.4 ล้านคนใน ค.ศ. 2028 ทั้งนี้ อังกฤษจะมีจำนวนประชากรเพิ่มมากขึ้นไวที่สุด รองลงมาคือ ไอร์แลนด์เหนือ เวลส์ สก็อตแลนด์ ตามลำดับ การเพิ่มขึ้นของประชากรสหราชอาณาจักร เป็นผลมาจากอัตราการเกิดมากกว่าการเสียชีวิต การอพยพย้ายถิ่นระหว่างประเทศ ส่วนสเปนเป็นชาติที่กำลังมีจำนวนผู้สูงวัยเพิ่มมากขึ้นเช่นกัน ค่าเฉลี่ยอายุประชากรในอีก 30 ปีข้างหน้าจะอยู่ที่ 53.2 ปี ซึ่งเป็นแนวโน้มที่เกิดขึ้นเรื่อยมานับตั้งแต่ทศวรรษที่ 50 อันเป็นผลมาจากคุณภาพชีวิตที่ดีและการรักษาพยาบาลที่ทันท่วงที พร้อมเทคโนโลยีในการอำนวยความสะดวก

สังคมผู้สูงอายุของสหราชอาณาจักรนั้น เป็นสังคม ซึ่งเน้นการให้ความเคารพและใส่ใจในด้านความโดดเดี่ยว กล่าวคือ เคารพในการเลือกตัดสินใจที่จะอยู่ลำพัง แต่ในขณะเดียวกัน ก็มีโครงการทางสังคมและชุมชนแวดล้อมที่ให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุ สำหรับสเปน รัฐธรรมนูญ

กำหนดให้มีแนวคิดสิทธิมนุษยชนระบุไว้ในหมวดที่ 2 ว่าด้วยเรื่องสิทธิและเสรีภาพ ซึ่งมีนัยสำคัญต่อผู้สูงอายุคือ (1) สิทธิในการป้องกันสุขภาพได้รับการรับรอง (2) เจ้าหน้าที่รัฐมีหน้าที่ต้องจัดการและเฝ้าระวังปัญหาสาธารณสุขโดยรวม (3) เจ้าหน้าที่รัฐต้องส่งเสริมการศึกษาเกี่ยวกับสุขภาพ ด้านกายภาพ และกีฬา รวมถึงส่งเสริมให้มีการใช้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ต่อสุขภาพสูงสุดแก่ผู้สูงอายุ

ในส่วนถัดไปนี้ จะขอนำเสนอประเด็นการให้บริการแบบอิเล็กทรอนิกส์ที่น่าสนใจและประสบความสำเร็จของทั้งสองประเทศ เริ่มจากสหราชอาณาจักร ได้แก่

(1) IT Training Course การจัดอบรบด้านเทคโนโลยีสารสนเทศให้แก่ผู้สูงอายุ ให้สามารถใช้งานบริการออนไลน์ตามเว็บไซต์ของรัฐและการบริการแบบออนไลน์อื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็ว โดยผู้สนใจสามารถค้นหาข้อมูลได้ผ่านเว็บไซต์ ซึ่งศูนย์ให้การบริการฝึกอบรมนี้มีมากกว่า 6,000 แห่งทั่วประเทศ

(2) One Digital เป็นโครงการที่ได้เงินสนับสนุนจากการออกล็อตตารีชุมชน (National Lottery Community) เพื่อส่งเสริมทักษะทางดิจิทัลให้แก่ผู้สูงอายุ จุดประสงค์หลักของโครงการคือการช่วยเหลือผู้สูงอายุในพื้นที่ห่างไกลจากการเข้าถึงเครื่องมือออนไลน์ให้ได้มากที่สุด และเสริมทักษะการเรียนรู้และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล โดยมีการจัดหาอาสาสมัครและความร่วมมือที่เรียกว่า Digital Champion มากกว่า 600 คนทั่วประเทศ

(3) NHS Widening Digital Participation เป็นความช่วยเหลือและการให้บริการด้านดิจิทัลต่าง ๆ สำหรับผู้สูงอายุ โดยมีบริการย่อยหลากหลาย เช่น การติดตั้งกล้องสำหรับผู้ป่วยความจำเสื่อม การทำแอพลิเคชันช่วยเหลือผู้พิการทางการประสาทสัมผัส (Sensory Impairment)

(4) แอปพลิเคชันโทรศัพท์มือถือ (UK-Based Mobile Application) เพื่อช่วยเหลือผู้สูงอายุที่น่าสนใจ เช่น Red Panic Button บน iPhone และ Android ช่วยในการส่งสัญญาเตือนยามฉุกเฉิน โดยการกดปุ่มบนโทรศัพท์มือถือ เพื่อส่งสัญญาณไปยังโทรศัพท์ของผู้ดูแลที่ได้ตั้งโปรแกรมไว้ ทั้งการแชร์จุดของผู้ป่วย ค้นหาเส้นทางที่จะเดินทางมาถึงโดยง่าย โดยมากจะใช้กับผู้ที่มีปัญหาไขข้อเสื่อม นอกจากนั้นยังมี Pocket Physio หรือแอปพลิเคชันในการช่วยหลือผู้สูงอายุให้ได้รับการออกกำลังกายอย่างสม่ำเสมอ โดยมีการสอนวิธีออกกำลังกายด้วยท่าต่าง ๆ ผ่านวิดีโอคลิปในแอปพลิเคชันมือถือ ตลอดจนการจัดตารางการออกกำลังที่เหมาะสมแต่ละบุคคลในแต่ละวัน เช่น การทำกายภาพบำบัดของบุคคลที่เพิ่งได้รับการผ่าตัด เป็นต้น

ในเชิงวัฒนธรรมและเชิงการบริหารจัดการ สหราชอาณาจักรเน้นการให้ผู้สูงอายุและผู้พิการสามารถช่วยเหลือตัวเองได้ อยู่เพียงลำพังได้โดยไม่ต้องพึ่งพาผู้อื่น ทั้งนี้การจัดทำโครงการใด ๆ เกิดขึ้นในระดับประชาชนเป็นสำคัญ ซึ่งถือเป็นเครือข่ายภาคประชาสังคมที่นำนโยบายรัฐมาสานต่อให้เห็นเด่นชัด

ในส่วนของบริการด้านอิเล็กทรอนิกส์สำหรับผู้สูงวัยในสเปนถือว่าประสบความสำเร็จและเป็นประโยชน์เช่นกัน ตัวอย่างที่น่าสนใจได้แก่

1. Telemedicine

หรือ การแพทย์ทางไกลหรือการให้การรักษาแก่ผู้ที่ต้องการการเฝ้าระวังรักษา หรือเฝ้าสังเกตอาการ วิธีการนี้เกิดขึ้นเพื่อให้ผู้ป่วยสูงอายุสามารถอยู่ตามลำพังได้และลดภาระเจ้าหน้าที่ในศูนย์สุขภาพ โดยแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบ Teleconsultation หรือการปรึกษาอาการทางไกล และ Telecare หรือการช่วยเหลือผู้ป่วยที่อยู่บ้านโดยการใช้อุปกรณ์ เช่น กำไลข้อมือ สร้อยคอ หรือเข็มขัด ในการเก็บข้อมูลด้านกายภาพของผู้สูงอายุเพื่อวิเคราะห์ผลทางการแพทย์

2. Smart House Living Lab

เป็นบริการที่ให้คนทุกคนมีส่วนรวมในการจัดสิ่งแวดล้อมสำหรับผู้สูงวัย ซึ่งทั้งบริเวณจะมีการพัฒนาสิ่งแวดล้อมที่เป็นมิตรต่อผู้สูงวัย มีเครื่องอำนวยความสะดวกครบครัน จุดประสงค์ของโครงการบริการผู้สูงอายุนี้เกิดขึ้นตามแนวทางขององค์การอนามัยโลก ในการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ โดยขยายการทำงานออกเป็นระดับเมือง สร้างเมืองตัวอย่างผู้สูงอายุ ณ เมือง Durango อยู่ทางตอนเหนือของประเทศ ติดกับเมืองชายฝั่งใหญ่อย่าง Bilbao

3. eZaintza

เป็นระบบที่สนับสนุนการการจัดหาผู้ดูแลผู้สูงอายุที่มีปัญหาด้านการรับรู้เวลาและสถานที่ (Temporal and Spatial Orientation) โดยมีจุดประสงค์เพื่อความเป็นอยู่ที่ดี และสร้างความมั่นใจให้ผู้สูงวัยหรือผู้ที่มีปัญหาในลักษณะเดียวกันที่อายุน้อย ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ได้ทั้งในระดับครอบครัวและผู้ดูแลที่เชี่ยวชาญ ทั้งยังสามารถเชื่อมต่อกับระบบ Telecare (ดังได้อธิบายไว้ด้านบน)

สเปนมีความคล้ายคลึงกับสหราชอาณาจักรในด้านแนวคิดสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ความช่วยเหลือที่เท่าเทียมกันแก่ผู้สูงวัย ทว่าสเปนจะเน้นการช่วยเหลือโดยชุมชน เพราะชุมชนของชาวสเปนจะมีลักษณะของการอาศัยรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่ สะท้อนวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันเป็นครอบครัวและหมู่บ้านซึ่งมักจะให้ความเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ลักษณะเช่นนี้แตกต่างจากสหราชอาณาจักร

ทั้งนี้ เมื่อมองกลับมายังสังคมสูงวัยของไทยในประเด็นที่เกี่ยวกับความช่วยเหลือหรือบริการด้านเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์นั้น เราสามารถเรียนรู้จากการดำเนินงานหรือผลิตผลด้านเทคโนโลยีเพื่อผู้สูงวัยข้างต้นได้ เนื่องจากสังคมไทยมีลักษณะเป็นชุมชนเช่นเดียวกัน (เช่นเดียวกับสเปน) ในกรณีที่ผู้สูงอายุที่ไม่สามารถช่วยเหลือตัวเองได้ คนในชุมชนที่มีศักยภาพในการช่วยเหลือ อาจพิจารณารับคนเหล่านั้นที่ไม่มีผู้ดูแลมาอาศัยร่วมกัน โดยการดูแลเรื่องความปลอดภัยและสุขภาพจากหน่วยงานในท้องถิ่น หน่วยงานที่ควรรับผิดชอบ คือ อาสาสมัครสาธารณสุข (อสม.) ซึ่งอาจสำรวจประชากรในชุมชนที่มีอายุสูงและไม่สามารถช่วยเหลือตนเองได้ รวมถึงความสามารถของครอบครัวที่จะรับอุปการะได้

อีกประเด็นหนึ่งคือ ในพื้นที่ห่างไกล หรือผู้ป่วยที่จำเป็นต้องพบแพทย์สม่ำเสมอแต่มีข้อจำกัดในการเดินทาง หากมีการปรับใช้การให้คำปรึกษาทางการแพทย์แบบ Telemedicine ในประเทศไทยได้ ผู้สูงวัยกลุ่มดังกล่าวก็จะสามารถใช้ประโยชน์จากแนวคิดข้างต้นได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ หน่วยงานที่ควรรับผิดชอบควรเร่งลงทุนด้านการวิจัยและพัฒนาเพื่อให้ตอบโจทย์สังคมสูงวัยของไทยให้เท่าทันกับเทคโนโลยีตลอดจนพัฒนาแอปพลิเคชันมือถือที่มีการแจ้งเตือนสำหรับผู้สูงอายุที่ต้องการความช่วยเหลือแบบเร่งด่วนให้ส่งข้อความไปถึงเจ้าหน้าที่ได้อย่างทันท่วงที

การดำเนินการด้านเทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้ตั้งอยู่บนแนวคิดเรื่องการอำนวยความสะดวกแก่ผู้สูงอายุที่อาจเกิดปัญหาด้านสุขภาพ และสร้างเทคโนโลยีที่เป็นมิตร ผู้สูงอายุทุกระดับสามารถใช้งานได้ ลดภาระเจ้าหน้าที่ รวมถึงการจัดอบรมการใช้ระบบไอทีอยู่อย่างสม่ำเสมอ การให้การอบรมด้านไอทีแก่ผู้สูงอายุนี้ จะทำให้เกิดการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ เป็นประโยชน์แก่ตัวเองได้มากที่สุด อีกทั้งยังช่วยในด้านพัฒนาจิตใจผู้สูงวัยและการติดต่อบุตรหลานที่ห่างไกล หากผู้สูงอายุสามารถพัฒนาระดับการรู้เท่าทันสื่อได้ จะทำให้เกิดการเป็นอิสระทางด้านดิจิทัล (Digital Independency) หรือการใช้งานสื่อดิจิทัลได้โดยไม่ต้องพึ่งพาบุตรหลาน

บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งจากการวิจัยเรื่อง รายงานผลการศึกษานโยบายเกี่ยวกับคนพิการและผู้สูงอายุใน 13 ประเทศจาก 4 ภูมิภาค: โครงการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตคนพิการและผู้สูงอายุ เพื่อใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยี

สนับสนุนโดย สำนักคณะกรรมการดิจิทัลเพื่อเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

About Me

ปริญญาเอกด้านการแปลศึกษา เป็นนักวิจัยด้านการแปลในบริบทต่าง ๆ เช่น การสื่อสารการแปล ปรากฏการณ์การแปลกับสังคมและการเมือง และการแปลในฐานะการสื่อความรู้ให้ความครอบคลุมแก่ทุกคนในสังคม

อ. ดร.ณรงเดช พันธะพุมมี

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

ความสามารถในการใช้สื่อและการเข้าถึงการศึกษา

ด้านการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุออสเตรเลีย

นันทิยา ดวงภุมเมศ

ออสเตรเลียเป็นประเทศหนึ่งที่ให้ความสำคัญกับการสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อ ให้กับพลเมืองอย่างชัดเจนมีการปูพื้นฐานทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้คนของตนตั้งแต่เด็ก โดยมีการบรรจุเรื่องการรู้เท่าทันสื่อในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำให้มีการสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อให้นักเรียนในโรงเรียน ตั้งแต่ประถมศึกษาและมัธยมศึกษามาอย่างต่อเนื่อง ถึงแม้ว่าคุณภาพการสอนในเรื่องนี้ อาจจะมีความแตกต่างกันก็ตาม[1]

อย่างไรก็ตาม วิถีชีวิตของคนออสเตรเลียทั้งวิธีการทำงาน การหาความบันเทิง และการแสวงหาความรู้ที่เปลี่ยนแปลงจากเทคโนโลยีสังคมเครือข่ายและสมาร์ทโฟน (Mobile and Networked Media Technologies) และโมเดลการทำธุรกิจในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมา ประกอบกับสถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 และ ความกังวลเกี่ยวกับผลกระทบที่เกิดจากการแพร่กระจายของข้อมูลที่บิดเบือน (Misinformation) และข้อมูลเท็จ (Disinformation) ทำให้หลายภาคส่วนมองถึงความจำเป็นในการจัดการศึกษาเพื่อการรู้เท่าทันสื่อให้กับคนทุกช่วงวัย ซึ่งในปัจจุบันยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างจริงจังหรือมีการจัดการที่ยั่งยืนจากรัฐบาลออสเตรเลียเพราะโปรแกรมที่จัดขึ้นส่วนมากจะมีความเฉพาะเจาะจง คือเน้นไปในประเด็นการต่อต้านและลดความรุนแรงที่เกิดขึ้นจากการข่มขู่ทำร้ายและการหลอกลวงทางออนไลน์ (Online Abuses and Scams) เป็นหลัก แต่ยังไม่มีการออกแบบการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อที่จะช่วยติดตั้งทักษะการคิดวิเคราะห์ในการใช้สื่อทุกประเภทให้คนออสเตรเลียอย่างครอบคุลม เพื่อให้พวกเขาสามารถดึงเอาทักษะนี้ออกมาใช้ได้ในหลากหลายรูปแบบและหลากหลายบริบทในยามที่มีความจำเป็นและที่สำคัญคือ ทำให้เกิดการมีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตยเป็นไปอย่างเต็มที่[2]

ในช่วง 2-3 ปีที่ผ่านมา ได้มีงานวิจัยหลายงานที่เสริมย้ำถึงความสำคัญที่รัฐบาลออสเตรเลียจะต้องมีนโยบายและแผนสนับสนุนโปรแกรมการศึกษาและการรณรงค์เรื่องการรู้เท่าทันสื่อสำหรับทุกคน (เช่น งานวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบแพลตฟอร์มออนไลน์ที่มีต่อผู้ผลิตเนื้อหา นักโฆษณา และผู้บริโภค การศึกษาวิธีการจัดการกับข่าวลวง (Fake News) เป็นต้น)[3] โดยในปี 2020 รัฐบาลได้มอบหมายให้ Australian Communications and Media Authority (ACMA) พัฒนากลไกและเครื่องมือในการกำกับดูแลแพลทฟอร์มดิจิทัล ซึ่ง ACMA ได้เผยแพร่แนวทางพัฒนากลไกดังกล่าวว่า ผู้รับผิดชอบแพลทฟอร์มควรเสริมพลังให้ผู้ใช้แพลทฟอร์มสามารถบอกถึงคุณภาพของข่าวและข้อมูล (News and Information) ที่เปิดรับได้ โดยส่งเสริมการประยุกต์ใช้เครื่องมือต่าง ๆ ซึ่งรวมถึงการสนับสนุนโครงการรณรงค์เสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อและการจัดการศึกษาเรื่องการรู้เท่าทันสื่อให้ประชาชน[2]

แม้ว่าพัฒนาการดังกล่าวจะเป็นสัญญาณที่ชี้ถึงความก้าวหน้าในการสนับสนุนการเรียนรู้ตลอดชีวิตของการรู้เท่าทันสื่อสำหรับทุกคน (Lifelong Media Literacy For All) แต่ในทางปฏิบัติก็ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม และยังไม่มีโปรแกรมการรู้เท่าทันสื่อสำหรับผู้ใหญ่ในระดับชาติเกิดขึ้น รวมถึงการจัดการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อสำหรับผู้ใหญ่ทั้งในเชิงนโยบายและที่สอดคล้องตามระดับความจำเป็นทางสังคมก็ยังไม่มีความชัดเจน ซึ่งประเด็นนี้ถือเป็นช่องว่างทางความรู้ที่ทำให้เกิดการศึกษาเรื่อง **“Adult Media Literacy in Australia: Attitudes, Experiences and Needs”** โดย Tanya Notley, Simon Chambers, Sara Park and Michael Dezuanni ซึ่งเป็นการสำรวจข้อมูลจากคนออสเตรเลียทั่วประเทศ 3,510 คนในเดือนธันวาคม 2020 โดยผู้ตอบแบบสำรวจประกอบด้วยผู้สูงอายุ คือ อายุ 56 ปีขึ้นไป 35% อายุ 40-55 ปี 25% อายุ 24-39 ปี 31% และอายุ 18-23 ปี เพียง 9% ทั้งนี้ ข้อค้นพบที่น่าสนใจที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุ มีดังนี้[2]

1. การบริโภคสื่อ

คนออสเตรเลียส่วนใหญ่เปิดรับสื่อในแต่ละวัน 2-3 ประเภท โดยสื่อที่ผู้สูงอายุเปิดรับเป็นประจำมี 2 ประเภทคือ โทรทัศน์ และโซเชียลมีเดีย (เฟซบุ๊ก ยูทูป อินสตาแกรม) และส่วนใหญ่ใช้สื่ออยู่ในกลุ่มที่ใช้น้อยถึงปานกลาง (วัดจากความถี่ในการใช้)

2. ความคุ้นเคยกับคำว่า “การรู้เท่าทันสื่อ”

ผู้สูงอายุที่ใช้สื่อในความถี่ระดับมากจะรู้จักและคุ้นเคยกับคำว่า **“การรู้เท่าทันสื่อ”** มากกว่าคนที่ใช้น้อย แต่ประเด็นที่น่าสนใจก็คือ สัดส่วนของผู้สูงอายุที่รู้จักและคุ้นเคยกับ “การรู้เท่าทันสื่อ” มีน้อยกว่ากลุ่มอายุ 18-39 ปีไม่มากนัก

3. ความสามารถในการใช้สื่อ

เป็นที่น่าสนใจว่าในภาพรวม คนออสเตรเลียส่วนใหญ่ไม่มั่นใจในความสามารถในการใช้สื่อของตนเอง และกลุ่มผู้สูงอายุก็เป็นกลุ่มที่มีความมั่นใจน้อยกว่ากลุ่มช่วงอายุอื่น ๆ โดยประเด็นที่ผู้สูงอายุขาดความมั่นใจอย่างมาก ได้แก่ การตั้งค่าความเป็นส่วนตัว และการค้นหาข้อมูลทางออนไลน์ นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาจากความถี่ในการใช้สื่อ พบว่า คนที่ใช้สื่อดั้งเดิมและโซเชียลมีเดียที่เป็นกลุ่มผู้ใช้สื่อมาก (Heavy User) นั่นคือ มีความถี่และความหลากหลายของสื่อมาก จะมีมั่นใจในความสามารถในการใช้สื่อของตนระดับสูง และมีรู้จักคำว่า **“การรู้เท่าทันสื่อ”** มากกว่ากลุ่มที่ใช้น้อย ทั้งนี้ ผู้สูงอายุจะขอความช่วยเหลือในเรื่องการใช้สื่อจากเพื่อนและคนในครอบครัวเป็นหลัก ในขณะที่เข้าถึงแหล่งสนับสนุนอื่น ๆ ได้น้อยกว่ากลุ่มคนที่อายุน้อยกว่า

4. ประเด็นในการใช้สื่อที่เห็นว่าสำคัญต่อชีวิต

การใช้สื่อออนไลน์อย่างปลอดภัย การใช้สื่อในการติดต่อสื่อสารกับครอบครัวและเพื่อน การคิดวิเคราะห์สื่อที่เปิดรับ การรู้จักวิธีการป้องกันการแพร่กระจายข้อมูลที่บิดเบือน และความเข้าใจเกี่ยวกฎหมายและนโยบายสื่อ เป็นสิ่งที่ผู้ใช้สื่อออสเตรเลียมองว่ามีความสำคัญต่อชีวิตของพวกเขาอย่างยิ่งส่วนประเด็นที่ไม่เห็นว่าสำคัญก็คือ การใช้สื่อเพื่อความสำเร็จในชีวิต และเพื่อสนับสนุนการทำกิจกรรมทางวัฒนธรรมหรือความเชื่อ

5. บทบาทของสื่อบันเทิงที่มีต่อชีวิต

การแพร่กระจายของข้อมูลที่บิดเบือนในโซเชียลมีเดีย และการปกป้องข้อมูลส่วนบุคคลบนโลกออนไลน์ เป็น 2 ประเด็นที่คนออสเตรเลียเห็นว่าต้องมีมาตรการในการจัดการ โดยผู้ที่ต้องรับผิดชอบหลักคือ บริษัทเจ้าของสื่อที่ต้องมีการกำกับดูแล (Self-Regulation) สื่อของตน มากกว่าจะให้รัฐบาลเป็นผู้กำกับดูแล

6. การเข้าถึงการศึกษาด้านการรู้เท่าทันสื่อ

คนออสเตรเลียส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงโปรแกรมการเรียนรู้และการเสริมสร้างทักษะในการเข้าถึง (Access) ใช้ (Use) วิเคราะห์ (Analyse) และสร้าง (Create) สื่อ ได้มากนัก ไม่ว่าจะเป็นจากแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้ภายใต้โครงสร้างการศึกษาแบบเป็นทางการและแหล่งที่ไม่เป็นทางการ อย่างไรก็ตาม เครือข่ายที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ช่องทางออนไลน์ ครอบครัว และเพื่อน ถูกใช้เป็นที่พึ่งเรื่องในการเรียนรู้เรื่องการใช้สื่ออย่างรู้เท่าทันมากกว่าโรงเรียน มหาวิทยาลัย ห้องสมุด หรือองค์กรในชุมชน ซึ่งสะท้อนว่าสถาบันการศึกษายังคงมีบทบาทน้อยมากในการสร้างการรู้เท่าทันสื่อให้คนออสเตรเลีย นอกจากนี้ กลุ่มผู้สูงอายุ คนที่มีระดับการศึกษาต่ำ และคนที่มีรายได้น้อย ยังเข้าถึงแหล่งสนับสนุนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการได้น้อย อย่างไรก็ตาม ส่วนใหญ่มองเห็นความจำเป็นในการจัดการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อในระบบการศึกษาอย่างเป็นทางการ และเชื่อว่าเด็กควรได้รับการศึกษาเรื่องนี้ที่โรงเรียน (แม้ว่าจะบอกว่าโรงเรียนมีบทบาทน้อยมากในการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อของตนเองก็ตาม) ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อมั่นในบทบาทของการจัดการศึกษาอย่างเป็นทางการในการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อในสังคมออสเตรเลีย

จากผลการศึกษาข้างต้น The Australian Media Literacy Alliance (AMLA) ซึ่งจัดตั้งขึ้นในปี 2020 เกิดจากการรวมกลุ่มขององค์กรที่มีเป้าหมายในเรื่องการเสริมสร้างรู้เท่าทันสื่อ ได้มีการจัดทำเป็นข้อเสนอเชิงยุทธศาสตร์ชาติเพื่อการรู้เท่าทันสื่อ[4]

ข้อเสนอที่ 01 รัฐบาลออสเตรเลียควรจริงจังในการพัฒนาและจัดสรรทรัพยากรเพื่อการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อสำหรับคนทุกช่วงวัย พร้อมทั้งสร้างการมีส่วนร่วมจากองค์กรรัฐในทุกระดับและจากชุมชน

ข้อเสนอที่ 02 การพัฒนายุทธศาตร์ควรมีการหารือกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มอย่างครอบคลุม (stakeholders)

ข้อเสนอที่ 03 ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นควรคำนึงถึงการใช้ทรัพยากรขององค์กรภายใต้ The Australian Media Literacy Alliance (AMLA) อย่างสอดรับกับบริบทของชุมชนทั่วประเทศ

ข้อเสนอที่ 04 ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นควรมุ่งเน้นให้องค์กรในชุมชนสามารถเข้าถึงแหล่งทุน ทรัพยากร และการสนับสนุนต่าง ๆ เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์การเรียนรู้เพื่อการรู้เท่าทันสื่อที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละชุมชน

ข้อเสนอที่ 05 ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นควรมีข้อบ่งชี้ถึงการจัดสรรทุนและการสนับสนุนกลุ่มที่ถูกจัดเป็นกลุ่มที่ต้องให้ความสำคัญ เพื่อการสนับสนุนที่สอดคล้องกับความจำเป็นของแต่ละกลุ่ม อีกทั้งทุกภาคส่วนในชุมชนควรเข้าถึงการสนับสนุนเพื่อการรู้เท่าทันสื่อที่จะแก้ปัญหาความไม่มั่นใจในความสามารถในการใช้สื่อของคนในชุมชน

ข้อเสนอที่ 06 ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นควรมีความชัดเจนในเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างการรู้เท่าทันสื่อ ความปลอดภัยออนไลน์ การรู้เท่าทันสารสนเทศ และดิจิทัล เพื่อหลีกเลี่ยงความซ้ำซ้อนและทำให้เกิดการผสานมิติเหล่านี้ได้ รวมถึงมีการเชื่อมโยงประเด็นสำคัญระดับรัฐและระดับประเทศที่เป็นฐานในการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อ

ข้อเสนอที่ 07 ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นควรชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการจัดการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อในโรงเรียนและการจัดการศึกษาการรู้เท่าทันสื่อบนฐานชุมชน ตลอดจนแนวทางที่การจัดการศึกษาทั้งสองรูปแบบส่งผลต่อการพัฒนาการรู้เท่าทันสื่อให้เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต

ข้อเสนอที่ 08 ยุทธศาสตร์ที่สร้างขึ้นควรชี้ให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างการรู้เท่าทันสื่อกับบริบทของการสื่อสารและสื่อในออสเตรเลีย ซึ่งรวมถึงโครงสร้างพื้นฐานด้านโทรคมนาคมและผลกระทบด้านดิจิทัล ระเบียบข้อบังคับของชาติ และการกำกับตนเองของอุตสาหกรรมสื่อ

การตระหนักถึงความสำคัญและความจำเป็นในการพัฒนาให้การรู้เท่าทันสื่อเป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ของออสเตรเลีย ได้ตอกย้ำถึงความสำคัญของการพัฒนาทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้กับคนทุกช่วงวัย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุซึ่งเป็นกลุ่มที่ยังขาดความมั่นใจในการใช้สื่ออย่างปลอดภัย และที่สำคัญ การเสริมสร้างการรู้เท่าทันสื่อต้องไม่เน้นเฉพาะสื่อออนไลน์เท่านั้นเพราะโดยแท้จริงแล้วสื่อที่ผู้สูงอายุออสเตรเลียเปิดรับเป็นประจำก็คือ โทรทัศน์และโซเชียลมีเดีย ซึ่งก็ไม่ต่างจากผู้สูงอายุไทยที่นิยมเปิดรับสื่อโทรทัศน์ สื่อบุคคล และสื่อออนไลน์[5] แต่สิ่งที่เป็นความแตกต่างระหว่างไทยกับออสเตรเลียอย่างชัดเจนในปัจจุบันก็คือ ประเด็นการเสริมสร้างทักษะการรู้เท่าทันสื่อให้ผู้สูงอายุไทยยังไม่ได้เป็นวาระหลักของสังคมไทย

---

[1] *Notley, T., Dezuanni, M., Zhong, H. F., & Chambers, S. (2020). News and Australian children in 2020: how young people access, perceive and are affected by news media. Research Report. Sydney, Western Sydney University and Queensland University of Technology.*

[2] *Notley, T., Chambers, S. Dezuanni, Park, S., & Dezuanni, M. (2021). Adult media literacy in Australia: attitudes, experiences and needs. Research Report. Sydney, Western Sydney University, Queensland University of Technology and University of Canberra.*

[3] *eSafety Commissioners. Fake news. Accessed July 22, 2022 from https://www.esafety.gov.au/young-people/fake-news.*

[4] *Dezuanni, M., Notley. T., & Di Martino, L. (2021). Towards a national strategy for media literacy. Research report. Australian Media Literacy Alliance.*

[5] *นันทิยา ดวงภุมเมศ, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, ธีรพงษ์ บุญรักษา, สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, และ วราภรณ์ สืบวงศ์สุวรรณ์. (2565). การขยายผลหลักสูตรวัยเพชรรู้ทันสื่อและการสำรวจสถานการณ์ผลกระทบการบริโภคสื่อ. รายงานโครงการฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.*

.

About Me

ปริญญาเอก Journalism Studies เน้นด้านสื่อและวัฒนธรรมศึกษา เป็นนักวิจัยด้านผู้สูงอายุกับการรู้ทันสื่อ การสื่อสารและปรับตัวระหว่างวัฒนธรรมของผู้ย้ายถิ่น การสื่อสารอัตลักษณ์ของ LGBTQ+ และเป็นอาจารย์สอนแนวคิดและกลยุทธ์การสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล มีความสนใจเรื่องการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การสื่อสารระหว่างวัย และมีมุมองต่อผู้สูงอายุที่ไม่เอาอายุมาเป็นตัวตัดสินแต่ให้ความสำคัญกับศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์

รศ. ดร.นันทิยา ดวงภุมเมศ

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

แอฟริกัน เท่าทันข่าวลวง

สิรินทร พิบูลกานุวัธน์

“Africa Check” “Congo Check” “Moz Check” “Pesa Check” “People Check” “Ghana Check” “Dubawa” ”Da Begad” “Namibia Fact Check” “ZimFact” “Udeme” เหล่านี้คือ ชื่อของหน่วยงานที่ส่วนใหญ่ไม่ขึ้นกับรัฐ (NGO) ทำหน้าที่ตรวจสอบความถูกต้องของข่าวและข้อมูลต่าง ๆ ที่กระจายอยู่ในหลายประเทศทั่วทวีปแอฟริกา โดย Africa Check เป็นองค์กรแรกที่ตั้งขึ้นเมื่อปี 2012 ในประเทศแอฟริกาใต้[1] ปรากฏการณ์นี้ทำให้เราเห็นได้ว่าทวีปแอฟริกาก็เผชิญปัญหาที่เกิดจาก ‘ข่าวลวง’ เช่นเดียวกับภูมิภาคอื่น ๆ ทั่วโลก

ในช่วงเวลาหลายปีที่ผ่านมา มีข้อมูลข่าวสารที่ไม่เป็นความจริงหรือบิดเบือนไปจากความจริง (Disinformation/ Misinformation) ระบาดไปทั่วแอฟริกา ข้อมูลปลอมเกี่ยวกับการรักษาโรคโควิด-19 หรือฝีดาษวานรอาจเป็นเรื่องเด่นในช่วงเวลานี้ แต่ ‘ข่าวลวง’ ที่ชาวแอฟริกันพบเจออย่างสม่ำเสมอมากที่สุดคือข่าวการเมือง จากการสำรวจประชาชนในประเทศเคนยา ไนจีเรีย และแอฟริกาใต้ พบว่าประชาชนพบเจอข่าวลวงเกี่ยวกับการเมืองเป็นประจำ โดยกว่าครึ่งที่รู้ว่าเป็นข่าวลวง และกว่าร้อยละ 35 ที่แชร์ข่าวลวงออกไปทั้ง ๆ ที่รู้ แล้วเขารู้เท่าทันสื่อกันหรือไม่[2]

ประเด็นที่น่าเป็นห่วงสำหรับการรู้เท่าทันสื่อในแอฟริกาน่าจะเป็นประเด็นการหลอกลวงทางการเมืองมากกว่าประเด็นการล่อลวงให้เสียทรัพย์ หากเราย้อนกลับไปทำความรู้จักทวีปแอฟริกากันสักนิด อาจจะเข้าใจได้ว่าเหตุใด **“การเมือง”** จึงเป็นประเด็นหลักของการสร้างข่าวลวงในแอฟริกา

สถานการณ์ทั่วไปในทวีปแอฟริกายังเต็มไปด้วยความรุนแรงที่เกิดจากความขัดแย้งทางการเมืองการปกครอง อันเป็นผลสืบเนื่องมาจากการได้รับเอกราชจากมหาอำนาจยุโรปหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ในยุคล่าอาณานิคม ดินแดนเกือบทั้งหมดของทวีปแอฟริกาตกเป็นอาณานิคมของประเทศในยุโรปเป็นเวลานาน ตั้งแต่ปลายศตวรรษที่ 19 (ค.ศ. 1870) จนถึงช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 (ค.ศ. 1945) เมื่อมหาอำนาจในยุโรปอ่อนกำลังจากการสู้รบในสงครามโลกครั้งที่ 2 ประชาชนแอฟริกันก็เริ่มเรียกร้องอิสรภาพและได้รับเอกราชกลับคืนมา โดยเริ่มจาก ลิเบีย (ค.ศ. 1951) ตูนีเซีย มอรอคโค (ค.ศ. 1956) กานา (ค.ศ. 1957) และอีกหลายประเทศได้รับเอกราชตามมาอย่างต่อเนื่อง ปัจจุบันทวีปแอฟริกามีพื้นที่ประมาณ 30 ล้านตารางกิโลเมตร ใหญ่เป็นอันดับที่ 2 รองจากทวีปเอเชีย ประกอบไปด้วยประเทศเอกราช จำนวน 54 ประเทศ และ 4 พื้นที่อาณานิคม พื้นที่ส่วนใหญ่ (46 ประเทศ) อยู่ทางใต้ของทะเลทรายสะฮารา มีชื่อเรียกพื้นที่นี้ว่าแอฟริกาใต้สะฮารา (Sub-Saharan Africa) ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศและภูมิอากาศแตกต่างจากประเทศทางตอนเหนือของทวีป ข้อมูลล่าสุดในปี 2022 ทวีปแอฟริกามีประชากรประมาณ 1,400 ล้านคน[3]

อัตราการรู้หนังสือของประชากรอายุ 15 ปีขึ้นไปโดยเฉลี่ยอยู่ที่ร้อยละ 67.4 และมีภาษาที่ใช้หลากหลายกว่า 1,500 ภาษา ประเทศต่าง ๆ ส่วนใหญ่ปกครองในระบอบประชาธิปไตย และเนื่องจากประชากรมีความหลากหลายทางวัฒนธรรมความเชื่อ หลายประเทศเริ่มมีปัญหาความไม่มั่นคงทางการเมือง มีการปกครองแบบเผด็จการ การใช้ความรุนแรง และปัญหาคอรัปชั่น ซึ่งนำมาสู่การทำสงครามในหลายประเทศ และ **"สื่อ"** ก็จัดเป็นอาวุธที่ทุกฝ่ายใช้เป็นเครื่องมือในการสร้างความรุนแรง

สื่อมีบทบาทในสังคมแอฟริกันในการทำหน้าที่รายงานสถานการณ์ให้ประชาชนได้รู้ถึงความเคลื่อนไหวของผู้ปกครองประเทศ สื่อมวลชนในแอฟริกาไม่ได้มองตัวเองว่าเป็นผู้เฝ้าระวังสังคม (Watch Dog) ที่ได้แต่นั่งมอง (Sit and Watch) เท่านั้น แต่มองว่าสถานการณ์ในแอฟริกาต้องการสื่อที่ยืนขึ้นและชี้นำสังคมได้ (Stand Up and Lead)[4] และเมื่อเทคโนโลยีดิจิทัลมาถึงประชาชนที่เข้าถึงได้ก็พากันใช้สื่อดิจิทัลเพื่อแสดงความคิดเห็นทางการเมือง

เทคโนโลยีดิจิทัลกำลังขยายความนิยมในสังคมแอฟริกันมากขึ้น ประชาชนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารได้จากโทรศัพท์มือถือแม้อยู่ในชนบทห่างไกล ครึ่งหนึ่งของประชากรชาวแอฟริกันมีโทรศัพท์มือถือ จำนวน 1 ใน 4 เข้าถึงบริการอินเทอร์เน็ต และรับข้อมูลข่าวสารผ่าน YouTube Facebook และสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างอิสระผ่านสื่อสังคมออนไลน์อย่าง Twitter What's App Facebook บทบาทของสื่อดิจิทัลทำให้นักการเมืองต้องระวังตัวมากขึ้น[5]

กลุ่มการเมืองหัวรุนแรง มีกลยุทธ์ที่ชัดเจนในการใช้สื่อสังคมออนไลน์เพื่อโฆษณาชวนเชื่อลัทธิทางการเมืองของตนและต่อต้านรัฐบาลในประเทศต่าง ๆ โดยใช้ Twitter YouTube และช่องออนไลน์ที่สร้างขึ้นเองเพื่อประชาสัมพันธ์กิจกรรมทางการเมืองและรับสมัครผู้ติดตาม สำหรับพื้นที่ที่ไม่มีอินเทอร์เน็ต กลุ่มการเมืองหัวรุนแรงจะใช้สื่อวิทยุชุมชนเพื่อเข้าถึงประชาชนที่ห่างไกล[6] รัฐบาลหลายประเทศในแอฟริกามีการออกกฎระเบียบข้อบังคับในการควบคุมสื่อ เพราะเห็นว่าสื่อเป็นภัยต่อความสงบเรียบร้อยของสังคมโดยเฉพาะช่วงเลือกตั้ง หรือ ในขณะที่มีเหตุการณ์รุนแรงทางการเมือง[7]

จากสภาพการณ์ที่สื่อกลายเป็นเครื่องมือของกลุ่มการเมืองอย่างชัดเจนทำให้ประชาชนชาวแอฟริกันเริ่มไม่เชื่อถือข้อมูลจากสื่อ การรู้เท่าทันสื่อจึงเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชาวแอฟริกัน และกลุ่มประชากรแอฟริกันที่ต้องรู้เท่าทันสื่ออย่างเร่งด่วนกลับไม่ใช่กลุ่มผู้สูงอายุ แต่เป็นกลุ่มประชากร Gen Y หรือ Millennial และเยาวชน เพราะแอฟริกาเป็นทวีปที่มีประชากรอายุน้อยที่สุดเมื่อเทียบกับทวีปอื่น ๆ ของโลก โดยมีประชากรอายุต่ำกว่า 16 ปีถึงร้อยละ 40 (538 ล้านคน) กลุ่มประชากรส่วนใหญ่มีอายุ 25 – 49 ปี[8]

นักวิจัยจากมหาวิทยาลัยเวสมินสเตอร์ในประเทศอังกฤษ เข้าไปศึกษาสถานการณ์การสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อในทวีปแอฟริกาเมื่อปี 2020 โดยศึกษาจาก 7 ประเทศได้แก่ โคตไอวอรี กานา เคนยา ไนจีเรีย เซเนกัล ยูกันดา และแอฟริกาใต้ โดยทีมวิจัยได้แยกศึกษาประเด็นการรู้เท่าทันสื่อออกเป็น การรู้เท่าทันสื่อและสารสนเทศ (Media and Information Literacy; MIL) ตามความหมายสากล และ การรู้เท่าทันข้อมูลปลอม (Misinformation Literacy) ที่ทีมวิจัยนิยามว่า **“ความรู้เรื่องลักษณะของข้อมูลปลอมและข้อมูลจริง ขั้นตอนการสร้างข้อมูล การเผยแพร่ การนำไปใช้ โดยใคร ที่ไหน หัวข้อใด และทักษะในการแยกแยะข้อมูลปลอมออกจากข้อมูลจริง”** ซึ่งสอดคล้องกับการมีหน่วยตรวจสอบข้อมูลปลอมอย่าง Africa Check ที่กระจายอยู่ทั่วทวีปแอฟริกา แต่ผลการศึกษากลับพบว่าไม่มีการเรียนการสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่ออย่างเป็นทางการในหลักสูตรของโรงเรียน หากจะมีการสอนเรื่องการรู้เท่าทันสื่อมักเกิดจากความสนใจของผู้สอนเป็นการส่วนตัว[9]

จากข้อมูลทั้งหมด อาจพอสรุปได้ว่าถึงแม้การรู้เท่าทันสื่อจะไม่ถูกกำหนดเป็นหลักสูตรภาคบังคับในโรงเรียน แต่ประชาชนชาวแอฟริกันที่ใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางข้อมูลที่ฝ่ายการเมืองสร้างขึ้นมาเพื่อเผยแพร่เรียกความนิยมกลับมีหน่วยตรวจสอบข้อมูลลวง (Fact Checker) ที่ทำงานอย่างเข้มแข็งกระจายอยู่ในหลายประเทศ หากจะเปรียบเทียบกับองค์กรในประเทศไทยอาจเปรียบได้กับ Cofact ซึ่งเป็นพื้นที่เปิดให้ทุกคนเข้ามาช่วยกันตรวจสอบข่าวลวงในสังคมไทย การสนับสนุนให้ประชาชนมีการตรวจสอบข่าวและข้อมูลลวงจะทำให้ประชาชนมีทักษะในการแยกแยะและรู้ทันข้อมูลปลอม (Misinformation Literacy) ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่สำคัญของการรู้เท่าทันสื่อ

---

[1] *https://jamlab.africa/fact-checking-in-africa/*
[2] *http://democracyinafrica.org/fake-news-africa-big-problem/*
[3] *https://www.worldometers.info/world-population/africa-population/*
[4] *https://www.un.org/africarenewal/magazine/august-2016/new-era-african-media*
[5] *https://www.dw.com/en/increased-social-media-use-puts-african-leaders-on-edge/a-61303854*
[6] *https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/migration/africa/UNDP-RAND-Social-Media-Africa-Research-Report_final_3-Oct.pdf*
[7] *https://www.dw.com/en/increased-social-media-use-puts-african-leaders-on-edge/a-61303854*
[8] *https://www.statista.com/statistics/1226211/population-of-africa-by-age-group/#:~:text=Africa%20is%20the%20continent%20with,low%20at%20around%2020%20years*
[9] *Cunliffe-Jones, P. et al. 2021. The State of Media Literacy In Sub-Saharan Africa 2020 and a Theory of Misinformation Literacy, pp. 5–96, in Misinformation Policy In Sub-Saharan*

About Me

ปริญญาเอกด้านการสื่อสารระหว่างบุคคล เป็นนักวิจัยด้านผู้สูงอายุกับการรู้ทันสื่อ การสืบสานสื่อพื้นบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นและการท่องเที่ยวชุมชน และเป็นอาจารย์สอนด้านการสื่อสารในสังคมผสมผสาน ที่สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล มีความสนใจเรื่องประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม และเชื่อว่าผู้สูงอายุทุกคนคือ ปูชนียบุคคลที่มีส่วนสร้างสังคมที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

อ. ดร.สิรินทร พิบูลภานุวัธน์

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

ซีรีส์เกาหลี
Soft Power ในสังคมสูงอายุ

วราภรณ์ สืบวงศ์สุวรรณ์

อย่างที่ทุกคนทราบกันดีว่า ในยุคของเทคโนโลยีที่เติบโตอย่างก้าวกระโดดนี้ ไม่ใช่เรื่องน่าแปลกใจเลยที่ผู้คนในสังคมจะเข้าถึงสื่อได้ง่ายมากขึ้น และได้รับ **“อิทธิพล”** จากสื่อมากขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงได้ยาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในประเทศที่มีตลาดอุตสาหกรรมสื่อบันเทิงขนาดใหญ่และเป็นหัวใจของเศรษฐกิจในประเทศอย่าง “เกาหลีใต้” ซึ่งสื่อบันเทิงของเขานั้นได้เผยแพร่กระแสนิยมและสร้างผลกระทบไปทั่วโลกได้อย่างน่าทึ่ง หากใครที่ติดตามรับชมหรือเป็นแฟนของซีรีส์เกาหลีมานาน ก็จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ประเทศเกาหลีมักจะสร้าง **“ละคร/ซีรีส์นำสังคม”** โดยมีการพัฒนาตัวบทละครเพื่อนำเสนอประเด็นทางสังคมอยู่ตลอดเวลา เพราะเล็งเห็นถึงความสำคัญและรู้ว่าอุตสาหกรรมการบันเทิงของพวกเขาสามารถสร้างอิทธิพลต่อคนในสังคมได้มากน้อยขนาดไหน

Hospital Plalists

ภาครัฐของเกาหลีใต้พยายามที่จะสร้าง อำนาจอ่อน หรือที่เรารู้จักกันดีในคำว่า **“Soft Power”** กล่าวคือเป็นการสร้างความเปลี่ยนแปลงโดยไร้ซึ่งการบังคับต่อความคิดของคนในสังคมและประชาชนนั่นเอง โดยพวกเขาอาศัยซีรีส์หรือภาพยนตร์ เป็นสื่อสะท้อนให้เห็นถึงสถานการณ์และประเด็นสังคมในหลากหลายแง่มุม อย่างเช่น การเปลี่ยนภาพลักษณ์สังคมชายเป็นใหญ่ในประเทศ โดยพยายามพัฒนาบทบาทของตัวละครเพศชายให้มีความอ่อนโยน สุภาพ ไม่ใช้ความรุนแรง และปฏิบัติต่อตัวละครทุกคนในเรื่องอย่างให้เกียรติ และหากใครเคยดูซีรีส์เรื่อง Hospital Playlists ซึ่งดำเนินเล่าเรื่องผ่านตัวละครที่มีอาชีพเป็นหมอ เพียงตอนหนึ่งในเรื่องที่มีฉากบีบหัวใจอย่างคนไข้ที่กำลังรอรับบริจาคอวัยวะเพื่อนำมาต่อชีวิตตนเอง ก็สร้างความประทับใจให้กับผู้คนที่รับชมอย่างมาก ส่งผลให้เกิดยอดการบริจาคอวัยวะเพิ่มมากขึ้นอย่างท่วมท้น เพียงเพราะอยากเป็นความหวังให้กับใครสังคมได้

หลายท่านคงทราบกันดีอยู่แล้วว่าสถานการณ์ที่หลายประเทศกำลังเผชิญอยู่ในตอนนี้ ไม่เว้นแม้แต่ประเทศเกาหลีใต้และประเทศไทย ก็คือ ประเด็นเรื่องสังคมผู้สูงอายุ โดยภาครัฐได้คาดการณ์ว่าเกาหลีใต้จะเข้าสู่สภาวะสังคมสูงวัยขั้นสุดยอด (Super Aging Society) ภายในปี 2026 และจะมีประชาชนผู้สูงอายุมากถึง 8 ล้านคน ซึ่งรัฐก็ได้มีแนวทางหลักในการรับมือคือ การพยายามใช้โมเดลสร้าง **“ชุมชนที่เข้มแข็ง”** โดยเสริมสร้างคุณค่าและพลังในตัวผู้สูงอายุเป็นหลัก (SME Go Inter, 2021) และสิ่งที่พวกเขาถนัดก็คงไม่พ้นการสร้างอิทธิพลความเปลี่ยนแปลงโดยใช้สื่อบันเทิงเป็นเครื่องมือในการสื่อสารอะไรบางอย่างแน่นอน

แล้วซีรีส์เกาหลีมีการสะท้อนถึงสังคมผู้สูงอายุอย่างไรบ้าง? หากถามคนที่ดูซีรีส์เกาหลีเป็นประจำ คงไม่มีใครไม่รู้จักซีรีส์ชื่อดังอย่างเรื่อง Hometown Cha-Cha-Cha ซึ่งเป็นซีรีส์สะท้อนสภาพสังคมผู้สูงอายุที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านห่างไกลหรือเมืองชนบท ได้อย่างดี เพราะสถานที่แห่งนี้มีแต่คนแก่วัยชราผู้โดดเดี่ยว ไม่ได้ใกล้ชิดกับลูกหลานมากนัก เนื่องจากหนุ่มสาวมักย้ายถิ่นฐานเข้าเมืองใหญ่เพื่อไปประกอบอาชีพอื่น ๆ

แต่หากว่า หมู่บ้าน **“กงจิน”** หมู่บ้านสมมติที่ซีรีส์เรื่องนี้พยายามสร้างให้เป็นหมู่บ้านต้นแบบนั้น กลับไม่ทอดทิ้งคนแก่ชราไว้ข้างหลัง จากในเรื่องพวกเราจะเห็นและรู้จักกับคำว่า “ชุมชนเข้มแข็ง”ว่าเป็นอย่างไร เพราะในซีรีส์มีการนำแนวทางการจัดตั้งศูนย์สวัสดิการสังคมในชุมชน ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลเกาหลีใต้เข้ามาใช้ เพื่อเป็นสื่อกลางระหว่างคนในชุมชนและผู้สูงอายุ ซึ่งไม่แม้แต่มีการจัดบริการต่าง ๆ ให้แก่ผู้สูงวัยในชุมชนเท่านั้น แต่ยังส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้และทำกิจกรรมต่าง ๆ ร่วมกับคนวัยอื่น ๆ ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความภาคภูมิใจและเห็นพลังคุณค่าในตนเองมากขึ้น ไม่เพียงแต่ผลต่อผู้สูงอายุเอง แต่คนวัยอื่นก็จะคำนึงถึงความสำคัญของผู้สูงอายุและสถานการณ์ปัจจุบันมากยิ่งขึ้นด้วย นอกจากแนวทางชุมชนเข้มแข็งแล้ว ในซีรีส์ยังสะท้อนการเรียนรู้ระหว่างวัย (Intergenerational Learning) อีกด้วย เพราะตัวละครในซีรีส์มีความหลากหลายของช่วงวัยอย่างมาก กล่าวคือ มีตั้งแต่ผู้สูงอายุรุ่น Baby Bloomer ไปจนถึงเด็กวัยประถมรุ่น Alpha และยังมีกลุ่มวัยหนุ่มสาวอย่างรุ่น Gen Y ปะปนอีกด้วย ซึ่งผู้ชมก็จะได้เห็นถึงความคิด ประสบการณ์ชีวิต และพฤติกรรมที่แตกต่างกันออกไป แต่ว่าตัวละครในเรื่องพยายามที่จะเรียนรู้ซึ่งกันและกันอยู่เสมอ จนสามารถปรับตัวและอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข นอกจากประเด็นสังคมทั่วไปแล้วนั้น ยังมีซีรีส์มากมายที่สะท้อนถึงเรื่อง สื่อกับกฎหมาย ที่จะช่วยให้ผู้สูงอายุไม่ตกเป็นเหยื่อของผู้ที่ไม่ประสงค์ดีหรือต้องการมาหลอกลวง ขอยกตัวอย่างจากซีรีส์ที่กำลังดังเป็นพลุแตกทั้งในเกาหลีและเอเชียอยู่ในขณะนี้ นั่นก็คือเรื่อง **“Extraordinary Attorney Woo”** ซีรีส์ที่เล่าเรื่องราวของทนายสาวัย 27 ปี ที่มีกลุ่มอาการแอสเพอร์เกอร์ ซึ่งจะเป็นผู้ที่คอยคลี่คลายคดีในแต่ละตอน แต่ประเด็นที่น่าสนใจจากเรื่องนี้คือ ตัวละครที่ตกเป็นเหยื่อหรือผู้ถูกกระทำนั้นมักจะเป็นผู้สูงอายุ ทั้งในเรื่องโดนฉ้อโกงจากพี่น้องตนเอง จากการโอนกรรมสิทธิ์ที่ดินก็ดี จากการทำทารุณกรรมจากคนในครอบครัวก็ดี ซึ่งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงปัญหาที่ผู้สูงอายุมักจะตกเป็นเป้าของการเอารัดเอาเปรียบมากกว่าคนวัยอื่น หากใครรับชมซีรีส์เรื่องนี้นอกจากความบันเทิงที่จะได้รับแน่นอนแล้วยังมีเกร็ดความรู้ทางด้านกฎหมายที่สามารถนำมาปรับใช้ในการใช้ชีวิตให้รอบคอบและระมัดระวังมากขึ้น

กล่าวสรุปแล้ว ละครหรือซีรีส์ รวมถึงสื่อบันเทิงอื่น ๆ ถือเป็นอีกสื่อสำคัญที่ไม่ได้เพียงแค่ส่งสารออกไปถึงผู้รับสารเพื่อก่อให้เกิดความบันเทิงแล้วก็จบ แต่ยังสามารถสร้างอิทธิพลที่อาจเป็นแรงผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทีละเล็กทีละน้อย หรืออาจสร้างปรากฏการณ์บางอย่างที่ยิ่งใหญ่ต่อคนในสังคมหรือประเทศชาติก็ได้

- *Extraordinary Attorney Woo (2022): www.korseries.com*
- *รีวิว ‘Hometown Cha-Cha-Cha’ ซีรีส์ที่มีดีมากกว่าการมอบรอยยิ้ม (2021): www.workpointtoday.com*
- *สารจากซีรีส์เกาหลีในวันที่ประชากรแก่ตัวลง (2022): www.today.line.me*
- *แนะให้ดู ‘เกาหลีใต้’ มิติผู้สูงอายุที่คล้ายๆ ไทย (2021): www.bangkokbanksme.com*
- *รีวิว Hospital Playlist ซีรีส์การแพทย์ที่เล่าทั้งเรื่องคนไข้และหัวใจเหล่าของคุณหมอ (2020): www.korseries.com*
- *วิกฤต ‘สังคมสูงวัยแต่ยากจน’ ในเกาหลีใต้ กับทางออกสวัสดิการ ‘บริการฟรี’ จากชุมชน (2019): www.becommon.co*

About Me

ปริญญาโทสาขาภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมจากสถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล ปัจจุบันเป็นอาจารย์ในสาขาภาษาอังกฤษ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ควบคู่ไปกับการเป็นนักวิจัยในกลุ่มการสื่อสารเพื่อการพัฒนา และมีประสบการณ์ทำงานเกี่ยวกับผู้สูงอายุและการรู้เท่าทันสื่อมาเป็นระยะเวลามากกว่า 3 ปี ด้วยความคิดที่ว่า **“ร่วมกันขับเคลื่อนผู้สูงอายุไทยสู่ภาวะพฤฒพลัง”**

อาจารย์วราภรณ์ สืบวงศ์สุวรรณ์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา

ผู้สูงอายุญี่ปุ่น
เขาส่งสวัสดีวันจันทร์กันไหมนะ?

ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์

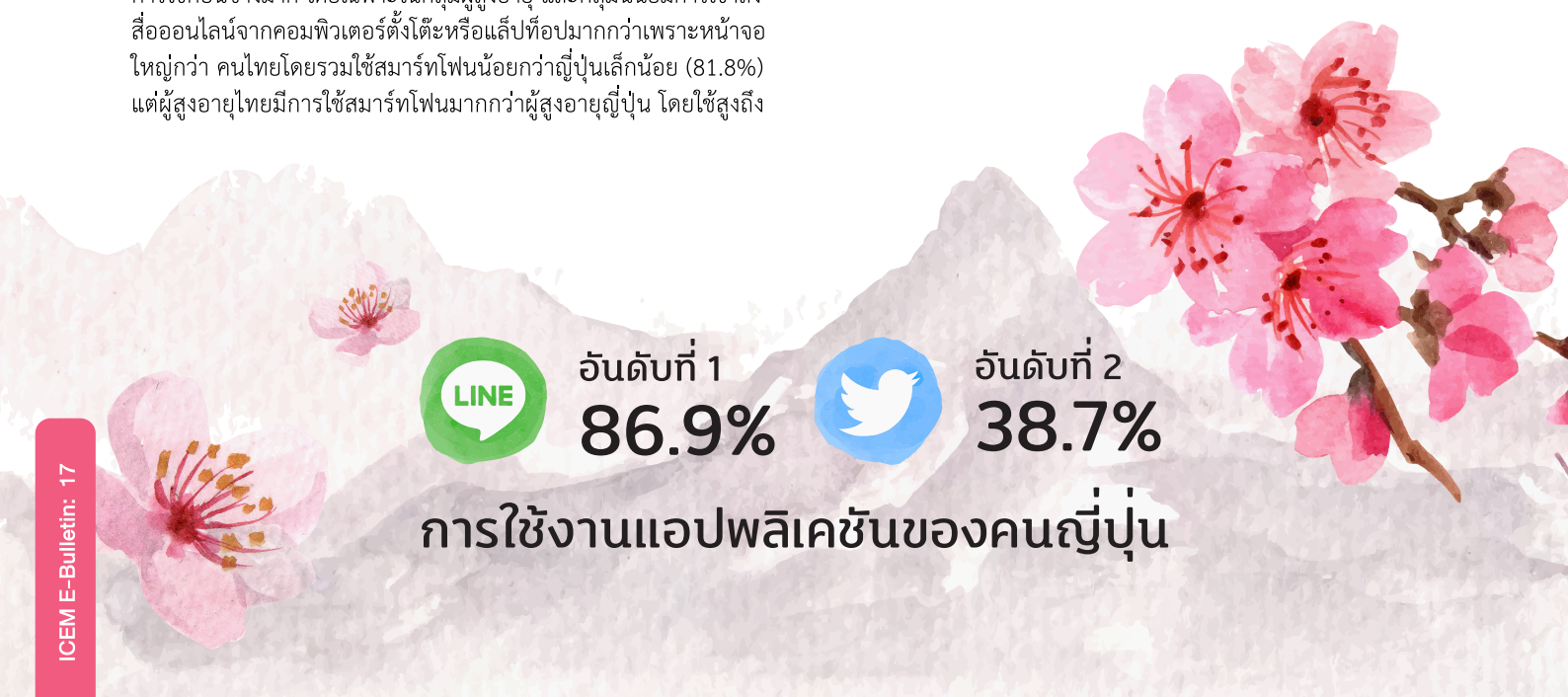
เมื่อพูดถึงการใช้สื่อในกลุ่มผู้สูงอายุในยุคดิจิทัล ก็มักนึกถึงการส่ง **“สวัสดีวันต่าง ๆ”** ผ่าน LINE ซึ่งเป็นที่นิยมในกลุ่มผู้สูงอายุไทย ทำให้นึกต่อไปว่าผู้สูงอายุประเทศอื่นเป็นอย่างไร โดยเฉพาะญี่ปุ่นซึ่งเป็นประเทศที่มีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงที่สุดในโลก เขาใช้สื่อกันอย่างไร มากน้อยแค่ไหน และถูกสื่อหลอกกันบ้างหรือไม่นะ?

ประเทศญี่ปุ่นได้ก้าวไปไกลกว่าคำว่า **“สังคมสูงอายุ”** ระดับต้น ๆ อย่างเรา ๆ ไปสู่การเป็นสังคมสูงอายุระดับสุดยอด (Super-Aged Society) มาหลายปีแล้ว จากข้อมูลล่าสุดในปี ค.ศ. 2021 สัดส่วนผู้สูงอายุ 65 ปีขึ้นไป มีมากถึงร้อยละ 29.1 (Nippon.com, 2021) หรือ 1 ใน 3 ของประชากรทั้งหมด ในขณะที่ไทยเรามีเพียงเกือบ 2 ใน 10 นอกจากนี้ ญี่ปุ่นยังครองอันดับประเทศที่มีอายุเฉลี่ยสูงระดับโลกมาอย่างต่อเนื่อง ในปี ค.ศ. 2020 อายุเฉลี่ยของคนญี่ปุ่นอยู่ที่ 84.62 ปี ในขณะที่อายุเฉลี่ยของคนไทยอยู่ที่ 77.34 ปี (The World Bank, 2020) แล้วผู้สูงอายุในประเทศที่เชี่ยวชาญการพัฒนาด้านเทคโนโลยีสมัยใหม่อย่างญี่ปุ่น เขาใช้สื่ออะไรในชีวิตประจำวันกันบ้างนะ?

จากการสำรวจในปี ค.ศ. 2019 โดย Ministry of Internal Affairs and Communications (September 30, 2020) สื่อที่คนญี่ปุ่นโดยรวมใช้เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญสูงสุด คือ โทรทัศน์ (88.1%) รองลงมาเป็น อินเทอร์เน็ต (75.1%) ซึ่งก็ไม่ต่างจากการสำรวจของศูนย์ ICEM ในปีที่ผ่านมา ที่โทรทัศน์เป็นช่องทางสื่อที่ผู้สูงอายุไทยนิยมเปิดรับมากที่สุด สำหรับการใช้อินเทอร์เน็ตนั้น ในปี 2021 ผู้สูงอายุชาวญี่ปุ่นวัยต้น (60-69 ปี) ใช้ร้อยละ 84.4 วัยกลาง (70-79 ปี) ใช้ร้อยละ 59.4 และวัยปลาย (80 ปี ขึ้นไป) ใช้ลดลงเหลือร้อยละ 27.6 (Statista.com, 2022) ในขณะที่การสำรวจในปี 2021 และ 2022 ของสำนักงานสถิติแห่งชาติ (2022) พบว่า ผู้สูงอายุไทย (60 ปี ขึ้นไป) มีการใช้อินเตอร์เน็ตน้อยกว่าผู้สูงอายุญี่ปุ่น คือ ร้อยละ 48.8 และ 52.5 ตามลำดับ

สำหรับ **“สมาร์ทโฟน”** ที่ถูกเรียกว่าเป็น **“ปัจจัยที่ห้า”** ในการใช้ชีวิตประจำวันของคนในยุคดิจิทัลนั้น ในภาพรวมปี 2021 คนญี่ปุ่นมีการใช้สมาร์ทโฟนร้อยละ 91.1 ส่วนผู้สูงอายุ (60-69 ปี) ใช้ร้อยละ70.0 และลดลงผันแปรตามอายุที่เพิ่มขึ้น ซึ่ง Feature Phone ในญี่ปุ่นยังมีการใช้ค่อนข้างมาก โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุ และกลุ่มนี้นิยมการเข้าถึงสื่อออนไลน์จากคอมพิวเตอร์ตั้งโต๊ะหรือแล็ปท็อปมากกว่าเพราะหน้าจอใหญ่กว่า คนไทยโดยรวมใช้สมาร์ทโฟนน้อยกว่าญี่ปุ่นเล็กน้อย (81.8%) แต่ผู้สูงอายุไทยมีการใช้สมาร์ทโฟนมากกว่าผู้สูงอายุญี่ปุ่น โดยใช้สูงถึงร้อยละ 81.5 ส่วนการใช้งานแอปพลิเคชันหลัก ๆ ผ่านออนไลน์ของคนญี่ปุ่น LINE ได้รับความนิยมสูงสุด (86.9%) รองลงมาคือ Twitter (38.7%) LINE ได้รับความนิยมอย่างมากหลังจากที่เกิดแผ่นดินไหวและเหตุการณ์รั่วไหลของสารกัมมันตภาพรังสีจากโรงงานนิวเคลียร์ที่ Fukushima ในปี 2011 ที่ช่วยให้ผู้ประสบภัยสามารถติดต่อกับบุคคลภายนอกได้ในยามภัยพิบัติ หลังจากเหตุการณ์ดังกล่าว LINE ยังคงได้รับความนิยมเรื่อยมาและยิ่งเพิ่มขึ้นในการติดต่อและรับข้อมูลข่าวสารเมื่อมีการระบาดของโควิด-19 ที่ผู้คนต้องรักษาระยะห่างเพื่อป้องกันการแพร่กระจายโรค และ LINE ยังเป็นช่องทางที่ผู้สูงอายุญี่ปุ่นใช้ค่อนข้างมาก (76%) โดย 1 ใน 3 ใช้เพื่อติดตามข้อมูลข่าวสาร และ 1 ใน 5 ใช้ในการหาซื้อสินค้า (Statista.com, 2021) ซึ่งไม่ต่างจากผู้สูงอายุไทยที่นิยมใช้ LINE, Facebook และ YouTube ในการติดต่อพูดคุย หาความบันเทิง ติดตามบุคคลมากที่สุด ส่วนสื่อที่คนญี่ปุ่นคิดว่ามีความน่าเชื่อถือสูงสุด คือ หนังสือพิมพ์ (68.4%) รองลงมาคือโทรทัศน์ (65.3%) ในขณะที่คนไทยให้ความเชื่อถือกับการนำเสนอข่าวสารผ่านทางโทรทัศน์มากที่สุด รองลงมาคือ หนังสือพิมพ์ และให้ความเชื่อถือข่าวจากสื่อสังคมออนไลน์น้อยที่สุด

ในช่วงการระบาดของ COVID-19 สังคมญี่ปุ่นก็เผชิญกับข่าวลวงไม่แพ้ในบ้านเรา การสำรวจระบุว่าประมาณร้อยละ 56 ของคนในญี่ปุ่นแจ้งว่าเคยได้รับข่าวที่ไม่น่าเชื่อถือหรือข่าวลือที่ไม่มีมูลเกี่ยวกับวัคซีน COVID-19 (Japantimes, 2021) เช่นว่า **“ไวรัสและวัคซีนเป็นส่วนหนึ่งของแผนการลดจำนวนประชากร”** หรือ **“น้ำร้อนช่วยป้องกันโควิดได้”** นอกจากนี้ การถูกหลอกหรือฉ้อโกงในประเทศญี่ปุ่น ผู้สูงอายุก็มักตกเป็นเป้าหมายของมิจฉาชีพ กรณีที่มีการหลอกลวงส่วนใหญ่เกี่ยวกับบัตรกดเงินสด การเรียกเก็บเงินที่เป็นเท็จ หรือหลอกให้จ่ายค่าธรรมเนียม

About Me

ปริญญาเอกด้าน Demography เป็นนักวิจัยข้ามวัฒนธรรม สนใจผลพวงของความแตกต่างทางวัฒนธรรมที่เกิดจากการย้ายถิ่นและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรสู่สังคมสูงอายุที่สัมพันธ์กับสุขภาวะของบุคคลและสังคมในมิติของการอยู่ร่วมกันท่ามกลางความหลายหลายทางวัฒนธรรม การสูงวัยข้ามชาติ และทุนทางวัฒนธรรมในการดูแลผู้สูงอายุ โดยยึดมั่นว่า **“วัฒนธรรม”** เป็นกุญแจสำคัญในการถอดรหัสการสื่อสาร ความคิด ความเชื่อ และพฤติกรรมในทุกช่วงชีวิตของมนุษย์

รศ. ดร.ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์

อาจารย์ประจำหลักสูตรวัฒนธรรมศึกษา
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

สื่อที่คนญี่ปุ่นคิดว่ามีความน่าเชื่อถือ

อันดับที่ 1
68.4%

อันดับที่ 2
65.3%

ในปี ค.ศ. 2020 ผู้สูงอายุได้ตกเป็นเหยื่อถึง 11,556 ราย การหลอกลวงเกี่ยวกับ COVID-19 มีประมาณ 55 ราย มูลค่าความเสียหายเฉพาะคดีนี้ประมาณ 100 ล้านเยน โดยมีวิธีการหลอกคล้ายกับไทย เช่น ปลอมตัวเป็นเจ้าหน้าที่รัฐโทรศัพท์หลอกผู้สูงอายุว่าจะได้รับเงินบรรเทาทุกข์ COVID-19 เป็นเงิน 100,000 เยน ให้เตรียมสมุดบัญชีและเอกสารต่าง ๆ ไว้แล้วจะไปพบ เป็นต้น (Nippon.com, 2021) แม้ประเทศญี่ปุ่นมีความล้ำหน้ากว่าไทยในหลาย ๆ ด้าน แต่ก็เผชิญปัญหาข่าวลวงที่คล้ายคลึงกัน

กลับมาที่คำถามที่จั่วหัวไว้ในชื่อเรื่อง จากประสบการณ์ส่วนตัวของผู้เขียนที่ได้มีโอกาสไปแลกเปลี่ยนในชั้นเรียนของมหาวิทยาลัยโอซาก้าในคอร์ส Gerontology ทำให้รู้ว่าจริง ๆ แล้วการทักทายส่งไลน์สวัสดีด้วยรูปที่มีสีแทนวันต่าง ๆ นั้น คนญี่ปุ่นไม่รู้จัก เป็นรูปแบบเฉพาะของไทย สีตามวันก็เป็นวัฒนธรรมความเชื่อของไทยที่ได้รับอิทธิพลมาจากตำนานฮินดู สีประจำแต่ละวันมาจากสีของเทพที่ปกป้องวันนั้น ๆ คนญี่ปุ่นไม่นิยมส่งทักทายกันเป็นประจำทุกวันแบบที่คนไทยเราทำ จะส่งข้อความกันก็ต่อเมื่อมีธุระที่ต้องติดต่อ นัดหมาย หรือให้ข้อมูล แต่เราใช้เพื่อทักทาย แสดงความห่วงใย สานต่อสายใยความสัมพันธ์ ฯลฯ เป็นวัฒนธรรมการสื่อสารในยุคดิจิทัลที่แสนจะอบอุ่นแบบไทย ๆ

- *สำนักงานสถิติแห่งชาติ.(2565). การสำรวจการมีการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารในครัวเรือน พ.ศ. 2565 (ไตรมาส 1)*
- *Cheng, J.W., Mitomo, H., Kamplean, A. & Seo, Y. (2021). Lesser evil? Public opinion on regulating fake news in Japan, South Korea, and Thailand – A three-country comparison. Telecommunications Policy, 45 (9). https://doi.org/10.1016/j.telpol.2021.102185.*
- *Nippon.com. (Mar 30, 2021). Japan’s Specialized Fraud Cases Down in 2020, But Seniors Still the Main Target. Retrieved from https://www.nippon.com/en/japan-data/h00965/*
- *Japantimes. (Nov 14, 2021). Over 50% of Japanese exposed to false COVID-19 vaccine rumors. https://www.japantimes.co.jp/news/2021/11/14/national/false-covid-19-vaccine-rumors/*
- *Kajimoto, M. (2017) A new fact-checking coalition is launching in Japan. Poynter resources. https://www.poynter.org/fact-checking/2017/a-new-fact-checking-coalition-is-launching-in-japan-update/*
- *Nippon.com. (2021). Japan’s Senior Population Ratio World’s Highest by Far at Nearly 30%. Retrieved from https://www.nippon.com/en/japan-data/h01120/*
- *OECD/WHO (2020), Health at a Glance: Asia/Pacific 2020: Measuring Progress Towards Universal Health Coverage, OECD Publishing, Paris, https://doi.org/10.1787/26b007cd-en.*
- *Statista.com, (2022). Internet penetration rate in Japan in 2021, by age group. Retrieved July 22, 2022, from https://www.statista.com/statistics/759869/japan-internet-penetration-by-age-group/*
- *The World Bank. (2020). Life Expectancy [data]. Retrieved April 13, 2022, from https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.LE00.IN*

กาลามสูตร
ศาสตร์แห่งการรู้ทันสื่อจากชมพูทวีป

ธีรพงษ์ บุญรักษา

“ความรู้” คือ สิ่งที่มนุษย์ใช้ตีความปรากฏการณ์ต่าง ๆ เพื่อสร้างความเข้าใจ จนสามารถตัดสินใจเลือกวิธีการที่จะปฏิบัติต่อปรากฏการณ์นั้น ๆ เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ และหลีกเลี่ยงโทษภัยที่จะเกิดแก่ตน “ความรู้” จึงเป็นสิ่งที่จำเป็นในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ แต่การจะได้มาซึ่งความรู้จำเป็นต้องอาศัยกระบวนการสื่อสารเป็นเครื่องมือเชื่อมประสานระหว่างข้อมูลจากภายนอกเข้าสู่กระบวนการรับรู้ที่เกิดขึ้นภายในตัวของมนุษย์ หากตัดวงจรของการสื่อสารออกไปแล้ว มนุษย์ก็ไม่สามารถสร้างความรู้ได้นั่นเอง มนุษย์จึงเพียรพยายามหาความรู้จาก **“แหล่งความรู้”** หรือ แหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถือ แม้กระทั่ง เมื่อเราต้องการจะซื้อสินค้า เราก็มักจะค้นหาคำแนะนำจากผู้ที่เคยใช้สินค้าดังกล่าวมาแล้วที่บ่งบอกถึงความพึงพอใจ และความไม่พึงพอใจจากสื่อสังคมออนไลน์ เป็นต้น

แต่กระนั้น ในหลายกรณี ก็พบว่าข้อมูลที่ผ่านเข้ามาจากแหล่งความรู้เหล่านี้ เกิดความคลาดเคลื่อนไปจากความเป็นจริงด้วยความจงใจและไม่จงใจของผู้ส่งสารก็ตาม เช่น การนำเสนอข้อมูลเพียงบางส่วน การใช้ภาษากระตุ้นอารมณ์ผู้ฟังให้คล้อยตาม เป็นต้น และบางครั้งก็พบว่าเกิดจากความผิดพลาดในการตีความของผู้รับสารเอง เช่น ความไม่เข้าใจภาษา การตีความตามความเชื่อหรืออคติของตน เป็นต้น ความผิดพลาดของการรับรู้ที่ไม่เป็นจริงเหล่านี้ นำมาสู่ความเข้าใจและการกระทำที่ผิดพลาด เช่น เกิดอคติ ความเกลียดชัง ความกลัว ความโลภ ความงมงาย ความทุกข์ การซื้อของที่ไม่มีคุณภาพ การสูญเสียทรัพย์สิน และบางกรณีมีการกระทำที่มีความเสี่ยงต่อสุขภาพจนอันตรายได้ เป็นต้น ยิ่งในสมัยปัจจุบันที่มีการไหลบ่าของข้อมูลข่าวสาร สาระความรู้เข้ามามากมาย ทำอย่างไรเราจึงจะไม่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลที่ไม่เป็นจริงเหล่านั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีความเสี่ยงสูง โดยผลการวิจัยสถานการณ์การเปิดรับสื่อและผลกระทบจากการใช้สื่อของผู้สูงอายุไทย[1] ได้เปิดเผยว่า มีผู้สูงอายุไทยอย่างน้อยร้อยละ 16 ที่ตกเป็นเหยื่อของข้อมูลเท็จและได้รับความสูญเสียดังที่กล่าวมาข้างต้น

บทความนี้จึงขอเชิญชวนท่านผู้อ่านย้อนเวลาไปศึกษาคำสอนของพระพุทธเจ้าด้วยกัน ในพระสูตรสำคัญ ที่ชื่อว่า **“เกสปุตตะ”**[2] ซึ่งเป็นเรื่องราวที่ถูกบันทึกไว้เมื่อกว่า 2565 ปีก่อน ในดินแดนชมพูทวีปปัจจุบัน ประกอบด้วย 4 ประเทศคือ อินเดีย ปากีสถาน เนปาล และบังคลาเทศ ครั้งนั้น พระพุทธเจ้าเสร็จผ่านไปที่ชุมชนหนึ่ง ชื่อว่า **“เกสปุตตะ”** ซึ่งในชุมชนนี้ ผู้คนที่อาศัยอยู่มีเชื้อสาย หรือตระกูลเดียวกัน คือ ตระกูล **“กาลามะ”** ซึ่งคนไทยมักคุ้นเคย และนิยมเรียกเป็นชื่อของพระสูตรนี้ ชาวกาลามะนั้น ถือเป็นผู้ชอบแสวงหาความรู้ และมีความศรัทธาต่อผู้รู้ จึงมักจะเชื้อเชิญ **“ผู้รู้”** ที่เดินทางผ่านชุมชนของตนมาสู่เวทีแสดงความรู้อยู่เสมอ แต่กระนั้น ก็เกิดปัญหาขึ้นมาว่าผู้รู้ทั้งหลายได้ นอกจากจะให้ **“ความรู้”** ที่มีความแตกต่างกันแล้ว บางแนวคิดทฤษฎีก็ขัดแย้งกัน และผู้รู้เหล่านั้น ก็มักจะกล่าวดูหมิ่นแนวคิดทฤษฎีที่ผู้อื่นนำเสนอไว้ และบอกให้เชื่อมั่นในแนวคิดทฤษฎีที่ตนนำเสนอเท่านั้นจึงจะถูกต้อง เหตุนี้จึงทำให้ชาวกาลามะเกิดความสับสน ไม่รู้ว่านักปราชญ์ท่านใดพูดจริง ท่านใดพูดไม่จริง ทั้งนี้ชาวกาลามะเองตระหนักดีว่า หากนำ **“ความรู้”** หรือข้อมูลที่ไม่ถูกต้องไปใช้ ย่อมจะเกิดผลเสียหาย จึงได้กราบทูลถามปัญหาดังกล่าวแก่พระพุทธองค์ พระพุทธองค์ตรัสตอบ ดังนี้

> *“...อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำที่ได้ยินได้ฟังมา อย่าได้ยึดถือตามถ้อยคำสืบๆ กันมา อย่าได้ยึดถือโดยตื่นข่าวว่า ได้ยินอย่างนี้ อย่าได้ยึดถือโดยอ้างตำรา อย่าได้ยึดถือโดยเดาเอาเอง อย่าได้ยึดถือโดยคาดคะเน อย่าได้ยึดถือโดยความตรึกตามอาการ อย่าได้ยึดถือโดยชอบใจว่าต้องกันกับทิฐิของตัว อย่าได้ยึดถือโดยเชื่อว่าผู้พูดสมควรจะเชื่อได้อย่าได้ยึดถือโดยความนับถือว่าสมณะนี้เป็นครูของเรา...”*[3]

ข้อความในพระสูตรฯ ตอนนี้ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)[4] ได้อธิบายไว้ว่า พระพุทธองค์ทรงสอนให้เราไม่ยึดถือในแหล่งความรู้ใด ๆ ถึงแม้คนส่วนใหญ่จะให้ความเชื่อถือก็ตาม หรืออาจจะกล่าวว่าอย่าเพิ่งด่วนสรุป เพราะเชื่อถือในข้อมูลที่รับรู้ทันที โดยไม่ต้องคิดพิจารณาไตร่ตรองให้รอบคอบเสียก่อน ทั้งนี้ เมื่อน้อมนำคำสอนของพระพุทธองค์มาพิจารณาวิเคราะห์ ก็พบว่าสิ่งที่พระพุทธองค์ทรงตรัสว่าอย่าด่วนเชื่อข้อมูลจาก 10 แหล่งนั้น สามารถนำมาจำแนกออกได้เป็น 3 กลุ่ม ตามกระบวนการของการสื่อสาร ดังนี้

กลุ่มแรก **กล่าวถึงวิธีการในการสื่อสารที่มีอิทธิพลสร้างความน่าเชื่อถือให้แก่ผู้คน** ประกอบด้วย 3 วิธีการ ดังนี้

• **วิธีการบอกเล่า** ถือเป็นวิธีการดั้งเดิมที่สุด ง่ายที่สุด แต่ทรงอิทธิพลต่อความน่าเชื่อถือมากที่สุดวิธีการหนึ่ง โดยเฉพาะกลุ่มคนที่ใกล้ชิด คนในครอบครัว เพื่อนสนิท เพื่อนร่วมงาน และเครือข่าย ด้วยอิทธิพลของความเชื่อใจ ความสนิทสนม ทำให้มักจะลืมตรวจสอบข้อมูล ซึ่งปัจจุบันพบว่ามีการใช้วิธีการบอกเล่าผ่านรูปแบบและช่องทางการสื่อสารที่หลากหลายและทันสมัยมากขึ้น เช่น การสื่อสารออนไลน์ เป็นต้น

• **วิธีการสืบทอดด้วยวาทกรรมหรือวิถีปฏิบัติโดยกำหนดกรอบวัฒนธรรมประเพณี** ทำให้เกิดการยึดถือสิ่งที่กระทำสืบๆ กันมา โดยเฉพาะหากมีศรัทธายึดติดต่อธรรมประเพณีอย่างงมงายด้วยแล้ว ก็มักจะตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของวัฒนธรรมที่ทำตามๆ กันมา ยินยอมปฏิบัติตามโดยไม่ต้องและไม่ควรถามถึงเหตุผลในการกระทำเลย และไม่พอใจหากผู้ใดปฏิเสธกรอบวัฒนธรรมที่ตนยึดมั่นถือมั่นไว้อีกด้วย

• **วิธีการสร้างกระแสข่าวลือ** เป็นวิธีการสื่อสารประชาสัมพันธ์ไปสู่คนหมู่มากอย่างรวดเร็ว ซึ่งคนส่วนใหญ่มักจะให้ความสนใจอยากรู้อยากเห็นเป็นพิเศษต่อข่าวที่เป็นกระแสอยู่ในสังคม และสามารถสร้างอารมณ์ต่อผู้รับสารให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้อย่างรวดเร็ว เช่น ตื่นตระหนก หรือหวาดกลัว ซึ่งปัจจุบันมักจะพบเห็นวิธีการนี้ได้ไม่ยากผ่านช่องทางออนไลน์ การสื่อสารด้วยวิธีนี้เมื่อสร้างให้จิตใจผู้รับสารขาดความมั่นคง หรือความเป็นปกติ และยังกระตุ้นให้อยากค้นหาข้อมูล จึงง่ายต่อการด่วนสรุปว่าน่าจะเป็นความจริงได้ไม่ยาก

กลุ่มที่ 2 **กล่าวถึงประเภทของสื่อที่มีอิทธิพลต่อความเชื่อถือของผู้คน** แบ่งออกเป็น 3 ประเภท ได้แก่

• **สื่อที่มีสถานะเป็นตำราหรือวรรณกรรมที่ดูน่าเชื่อถือ หนังสือหรือตำรา** ถือเป็นแหล่งความรู้ที่มีอิทธิพลต่อความคิดของผู้คนอย่างมาก โดยเฉพาะตำราที่มาจากผู้แต่งที่มีความน่าเชื่อถือ น่าเคารพ และมีชื่อเสียงด้วยแล้ว ย่อมไม่ค่อยมีผู้ใดกล้าโต้แย้ง ในปัจจุบันตำราหรือวรรณกรรมอาจไม่ได้มาในลักษณะรูปเล่มเสมอไป อาจเป็นลักษณะสัญลักษณ์ ภาพโมเดล หรือทางออนไลน์

• **สื่อบุคคล** - บุคคลที่มีคุณลักษณะน่าเชื่อถือ สื่อบุคคล ถือเป็นสื่อที่มีอิทธิพลต่อผู้รับสารมาก เพราะสามารถโต้ตอบ และสื่อสารโดยตรงกับผู้รับสาร ซึ่งผู้คนมักจะให้ความศรัทธาต่อบุคคลที่มีชื่อเสียง หรือบุคคลที่มีตำแหน่งหน้าที่ในการดำเนินการในเรื่องนั้น ๆ ด้วยความสำเร็จในอดีต ความรู้ความเชี่ยวชาญ และอำนาจหน้าที่ที่กลายเป็นอิทธิพลต่อความสร้างความน่าเชื่อถือในบุคคลนั้น ๆ

• **สื่อบุคคล** – ผู้ที่ผู้รับสารยกย่องเชื่อถือว่าเป็น **“ครู”** ในสังคมตะวันออก ผู้เป็นศิษย์จะยกย่องและให้เกียรติต่อครูบาอาจารย์อย่างสูง มีความกตัญญูกตเวที เคารพรักและเทิดทูน รวมถึงปกป้องไม่ให้ใครมาใส่ร้ายหรือกล่าวในทางไม่มีต่อครูของตนอีกด้วย ดังนั้น คำที่ครูของตนกล่าวจึงมีอิทธิพลอย่างสูงต่อศิษย์ ถือเป็นคำสั่งสอนที่ถูกต้อง ไม่ควรโต้แย้งใด ๆ

กลุ่มที่ 3 คือ **วิธีการคิดของผู้รับสารที่มีอคติเข้าครอบงำและมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ** ประกอบด้วย 4 รูปแบบ ได้แก่

• **เชื่อมั่นว่าตนมีสัญชาติญาณหรือประสบการณ์ของตนที่เที่ยงตรงเสมอ** เป็นอคติการรู้คิดประเภทหนึ่งที่พยายามตีความข้อมูลที่ได้รับมาจากประสบการณ์ของตน หรือใช้สัญชาติญาณของตนเป็นหลัก และมักจะละเลยการตรวจสอบ หรือการวิเคราะห์ข้อมูลจริง

• **เชื่อมั่นในวิสัยทัศน์การคาดการณ์ของตนเองว่าแม่นยำเสมอ เป็นอคติการใช้ความเชื่อมั่นในวิสัยทัศน์ของตนเอง** ว่ามีความสามารถคาดการณ์เหตุการณ์ล่วงหน้าได้ถูกต้องแม่นยำ ซึ่งตนเคยคาดการณ์ได้แม่นยำมาบ้างในอดีต จนอาจไม่พิจารณาข้อมูลให้ครบถ้วนรอบด้าน

• **เชื่อมั่นว่าการคิดวิเคราะห์ของตนเองว่ามีเหตุผลเสมอ** เป็นอคติที่ผู้รับสารเชื่อมั่นว่าตนเองได้คิดอย่างมีเหตุผลรอบคอบถี่ถ้วนแล้ว โดยเฉพาะผู้ที่มีความมั่นใจต่อความรู้และความเห็นของตนว่ายอดเยี่ยมแล้ว จึงไม่จำเป็นต้องตรวจสอบข้อมูล หรือให้ใครมาชี้แนะต่อการตัดสินใจของตนอีก

• **เชื่อมั่นว่าตนมีแนวคิดทฤษฎีที่ถูกต้อง** เป็นอคติที่ตัวผู้รับสารมีความเชื่อถือในแนวคิดทฤษฎีของตนอย่างมาก เมื่อใครก็ตามได้มีทัศนะหรือความเห็นที่โน้มเอียงไปตามแนวคิดที่ตนยึดถือ ก็จะมีความลำเอียงเกิดขึ้นโดยไม่ทันรู้ตัว และถูกจัดให้อยู่เป็นพวกเดียวกับตนไปแล้วโดยอัตโนมัติจึงคล้อยตามได้โดยง่าย

จึงเห็นได้ว่า พระองค์ไม่ได้ทรงห้าม หรือให้ตัดสินว่า วิธีการสื่อสารสื่อ และความคิดของตนเองในฐานะผู้รับสารนั้นจะผิดพลาดเสมอ เพราะการคิดอย่างนั้น ก็เท่ากับการด่วนสรุปเช่นกัน หากแต่ทรงเห็นว่ามีความเสี่ยงที่จะก่อให้เกิดความผิดพลาดหรือคลาดเคลื่อนไปได้ เพราะบุคคลใดก็ตามเมื่อขาดสติอยู่ถูกความโลภ ความโกรธ ความหลงครอบงำ ก็ทำผิดศีลธรรมได้ เช่น ประทุษร้ายผู้อื่น โกหกหลอกลวง ลักทรัพย์สิน และผิดประเวณี เป็นต้น จึงทรงให้ชาวกาลามะได้พิจารณาไตร่ตรองก่อน และพระองค์มอบหลักการในการพิจารณาไตร่ตรองไว้ว่า หากเชื่อถือข้อมูลเหล่านี้ไปตัดสินใจ หรือปฏิบัติตามแล้ว ก่อให้เกิดผลอย่างไรตามมา หากเกิดประโยชน์ต่อตนเอง เช่น การมีความสุขใจ มีความเข้าใจที่ถูกต้องยิ่งขึ้น หรือเกิดประโยชน์ต่อผู้อื่น เช่น ทำให้ผู้อื่นได้มีความสุข ผู้อื่นได้รับความรู้ เป็นต้น ก็พึงเชื่อได้ แต่หากก่อให้เกิดผลในทางตรงกันข้าม คือ เกิดโทษภัย เกิดความทุกข์ยาก เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ก็ไม่ควรเชื่อ และไม่ควรนำมาใช้ และที่สำคัญอีกประการ คือ การตัดสินตามเกณฑ์ดังกล่าวนี้ ต้องผ่านกระบวนการสำคัญ 2 ประการ คือ

(1) การเรียนรู้ด้วยตนเอง คือ การพิสูจน์โดยผู้รับสารเองต้องเข้าไปสัมผัส รับรู้ จนเกิดความรู้สึก ความตระหนักรู้และประจักษ์แจ้ง ว่าเมื่อกระทำตามข้อมูลเหล่านั้นแล้วเกิดเป็นโทษภัยหรือไม่ เกิดประโยชน์หรือไม่ และ

(2) การสอบถามผู้รู้อื่น ๆ ที่หลากหลาย คือ การใช้แหล่งข้อมูลที่น่าเชื่อถืออื่น ๆ ประกอบการตัดสินใจ โดยพิจารณาเหตุผลของท่านด้วย (ต้องไม่ลืมหลักการว่าไม่ควรด่วนสรุปเช่นเดียวกัน) เมื่อท่านผู้รู้จริงเหล่านั้นท่านกล่าวว่าไม่มีโทษ เกิดประโยชน์

จากการศึกษาพระสูตรนี้ ทำให้ผู้เขียนเชื่อมั่นว่า หาก **"ผู้สูงอายุไทย"** น้อมนำหลักการดังกล่าวมาลองปฏิบัติ น่าจะช่วยลดความเสี่ยงต่อการถูกคุกคามจากสงครามแห่งข้อมูลที่เข้ามาโจมตีได้ตามสมควร ผู้เขียนจึงขอสรุปบทเรียนเกี่ยวกับการพิจารณาไตร่ตรองข้อมูลที่ผู้เขียนเองได้รับจากพระสูตรนี้ ดังนี้

"หยุด" **อย่าด่วนสรุปจากการใช้ความคิดหลักการของตนเอง วิธีการสื่อสาร และสื่อที่น่าเชื่อถือทันที**

"คิด" **ใช้สติในการคิดพิจารณาไตร่ตรองต่อหลักการที่ตนเองใช้ในการตัดสินว่ามีอคติ หรือถูกครอบงำด้วยกิเลสหรือไม่ หากเชื่อและปฏิบัติตามข้อมูลที่รับรู้มาจะเกิดผลอย่างไรต่อตนเองและผู้อื่น**

"ถาม" **สอบถามผู้รู้จริงอื่น ๆ ด้วย ไม่เชื่อแหล่งข้อมูลเพียงแหล่งเดียว รวมถึงการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล**

"ทำ" **สรุปและตัดสินใจว่า ข้อมูลดังกล่าวสมควรจะเชื่อส่วนใด ระดับใด และจะปฏิบัติต่อความเชื่อนั้นให้เกิดประโยชน์ และไม่เกิดโทษ และดำเนินการบนความเชื่อนั้นอย่างระมัดระวัง**

สุดท้าย ... ผู้เขียนหวังว่าท่านผู้อ่านคงไม่เชื่อตามข้อสรุปโดยทันที และเชื่อมั่นว่าท่านผู้อ่านจะได้ใช้หลักกาลามสูตรนี้มาพิจารณาไตร่ตรองบทความนี้อย่างแน่นอน

---

[1] *นันทิยา ดวงภุมเมศ, ขวัญจิต ศศิวงศาโรจน์, ธีรพงษ์ บุญรักษา, สิรินทร พิบูลภานุวัธน์, และวราภรณ์ สืบวงค์สุวรรณ์. (2565). ผู้สูงอายุรู้ทันสื่อ: สร้างหลักสูตรและขยายเครือข่ายนักสื่อสารสุขภาวะ. รายงานโครงการฉบับสมบูรณ์. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ.*

[2] *พระราชธรรมมุนี (เกียรติ สุกิตฺติ). เกี่ยวกับอินเดีย, มหาชนบท 16 แคว้นในชมพูทวีปสมัยพุทธกาล, กรุงเทพฯ: วี.อินเตอร์พริ้นท์, 2549. 278 หน้า. หน้า 20-24. (เมืองเกสปุตะ ตั้งอยู่แคว้นโกศล มีพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นพระเจ้าผู้ปกครองแผ่นดิน ซึ่งปัจจุบัน คือ แคว้นอวัธ ในรัฐอุตตรประเทศ ประเทศอินเดีย แคว้นโกศลในสมัยพุทธกาลเป็นแคว้นที่มีความเจริญมาก มีอำนาจมาก ซึ่งแคว้นสักกะแห่งกษัตริย์ศากยวงศ์ของพระพุทธองค์ก็อยู่ภายใต้อำนาจหรือการคุ้มครองของแคว้นโกศลด้วย แคว้นสักกะ มีเมืองหลวงคือ กบิลพัสดุ์ ซึ่งสันนิษฐานว่าปัจจุบันอยู่ในประเทศเนปาล)*

[3] *พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๐ พระสุตตันตปิฎก เล่มที่ ๑๒ อังคุตตรนิกาย เอก-ทุก-ติกนิบาต สืบค้นจากhttps://84000.org/tipitaka/attha/v.php?B=20&A=4930&Z=5092*

[4] *พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). พุทธธรรมฉบับปรับขยาย. พิมพ์ครั้งที่ 40, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ผลิธัมม์ ในเครือ บริษัท สำนักพิมพ์เพ็ทแอนด์โฮม จำกัด.*

About Me

ปริญญาเอกด้านบริหารธุรกิจ เน้นการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในองค์กร เป็นนักวิจัยด้านผู้สูงอายุกับการรู้ทันสื่อ สมรรถนะด้านวัฒนธรรมเพื่อแก้ไขปัญหาด้านแรงงานข้ามชาติ และเป็นอาจารย์สอนในสาขาการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรมเพื่อการบริหาร มีความสนใจด้านพุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์และองค์กร มีความเชื่อว่าการสื่อสารเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาความสุขของมนุษย์ และสร้างสันติภาพให้แก่สังคม

ผศ. ดร.ธีรพงษ์ บุญรักษา

อาจารย์ประจำหลักสูตรภาษาและการสื่อสารระหว่างวัฒนธรรม
สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย

ศูนย์วิชาการด้านการรู้เท่าทันสื่อของผู้สูงอายุ
กลุ่มวิจัยการสื่อสารเพื่อการพัฒนา

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล
999 ถนนพุทธมณฑลสาย 4 ตำบลศาลายา
อำเภอพุทธมณฑล จังหวัดนครปฐม 73170

Tel. 09 8826 5673
Email praweenuch.sang@gmail.com
Web https://www.iceml.org/

Scan อ่าน ICEM E-Bulletin